

KELLERMANN:
**HÁBORÚ AZ
ARGONNEOKBAN**

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1916

EGYEDÜL JOGOSÍTOTT MAGYAR FORDÍTÁS

8340. — Budapest, az Athenaeum nyomása.

ELŐSZÓ.

Ennek a könyvnek kettős célja van.

A hősie porosz, Württembergi és hesszeni csapatoknak, melyek 1914 szeptembere óta páratlan bátorsággal, szívóssággal és kitartással győzedelmesen harcoltak az argonnei erdőkben, örök időkre szóló emlékművet akar állítani. Gyermekük és késő unokák számára egyaránt. Hadd tudják meg otthon, hogy miket élt át az Argonneok harcosa, hogy milyen tetteket vitt véghez. Hogy Hisztek, altisztek és közkatonák, csöndes, nehéz kötelességteljesítésben, mint harcoltak, véreztek és haltak meg jelelem nélkül és hűségeseen. Épen úgy, mint Flandria és Arras, a Champagne, a Côte Lorraine és a Vogézek, az argonnei erdő is szent talaj. Sok, nemes német vér szentelte meg. A nyugati, frontnak ezeken a véráztatta mezőin, nehéz áldozatokat kellett hozni. És mégis: az argonnei erdőben vívott harcokban van valami különös, valami megkülönböztető. Nap, nap után, egyik hónapban, mint a másikban, évről évre ugyanaz a dühödten elkeseredett birkózás: ember ember ellen, a legnagyobb közelségből: aknák-

kai, robbanó szerszámokkal, lövészárkok ágyúival és gépfegyverrel, puskával, késsel és szuronnal. Más-hol gyakorta felváltották egymást a csapatok, az argonnei erdőben: nem. Az Argonneok minden harcosát külön kitüntető katonai cím illeti meg. És így legyen ez a kis könyv, mindazok számára, kik majd a szerencsés hazatérés után, örülhetnek ennek a kitüntetésnek: emléklap, mely a drága elesett bajtársak hozzátartozóinak és barátainak is szól egyúttal.

Hervadhatatlan babérokat szerzett magának mindenki, ki az argonnei erdőben vérét és életét kockáztatta a császárért és birodalomért.

VILMOS, TRÓNÖRÖKÖS.

AZ ARGONNEI ERDŐ.

Szakad az eső. A vizet hordókban öntik le az ólomszürke fellegekből. A fák zúgnak a szélben és zuhatagokat ontanak alá koronáikból. Az utak agyaggá puhultak, a lejtőkön patakok rohannak alá a mélységbe. Nyár van, de a fedezékekben fűtik a kályhákat.

Az argonnei erdő ez. A maga valóságában. Nem színlel, igazi ábrázatában mutatkozik. Olyan erdő, mint a Speszárt és a cseh erdők: szénégetők, rablóbandák és vaddisznók számára való erdő. Ennek az erdőnek megvan a maga jelene, ez tagadhatlan. Ennek az erdőnek megvan a maga múltja, ez bizonyos. Az ember beléje ment és nem jött többé ki belőle. Keresztet vetett és meghalt. Vannak helyei, amelyek különös nevet viselnek. »*La fille morte*«, »*L'homme mort*«. Ennek is megvan bizonyára a maga oka! De az erdőnek egész komor rabló-múltja, valóságos idill a mai állapothoz képest — mindjárt kitűnik ...

Targoncák döcögnek az erdőben. Hátukon csuronvív lovasokkal, szétázott lovak vannak elénk

fogva. Mind mélyebben gördülnek bele az erdőbe. Az eső zuhatagokban ömlik, ló és lovas egy víz-hólyagban tűnik el.

Nem, ez az erdő nem emberek számára való erdő! Három emeletes. Magas, külön álló fák, többnyire tölgyek, azután cserjés, bükkfa, nyírfa, égerfa sűrűn egymás mellett, alattuk bozót: szeder, csipkebokor, páfrány, rekettye, kúszónövény. Valósággal: természetes drótsövény, melynél rava-szabbat nem lehetett volna elhelyezni. Szőrös, gorillaszerű majomnak való erdő, mely furkós-bottal veri magát keresztül a fűvön és agyagot eszik. Az ember borzalommal szívében, lép beléje.

A szétázott lovak megfeszítik fényes combjukat, agyagon és vizén keresztül mind magasabbra túrják magukat. Olykor kifogják őket, ilyenkor a targoncák a maguk erejével gördülnek alá ingatag síneken. Fel, le, éjjel-nappal döcögnek a targoncák az erdőben. Tábori konyhák, muníció-szállítások, gránátok, aknák. Szállítmányok jönnek visszafelé: üres muníciós-ládákkal, üres akna-kosarakkal, melyek olyanok, mint vesszőből font, méter magas cukorsüvegek. Az állomásokon rendezkednek. Legénység gördül alá a völgybe. Az emberek állanak a kicsiny talyigákban. Fáradtak, kimerültek, piszkosak, karjuk és fejük be van kötözve. Sebesültek a fent lévő árkokból. Mert az erdő eszik, *az erdő naponként embereket eszik!* Az egyiket lótakaró borítja be. Csak alakjának körvonalait lehet látni. Az eső

zuhogva hull a sebesültekre, de nem törődnek vele. És annak, aki ott fekszik a takaró alatt, aki ott fekszik és nem mozdul, annak a pokol minden hatalma sem árthat többé. És az erdő döng és pattog. A beütő gránátok úgy csattanak, mint mennykövek.

Dorongutak húzódnak át az erdőn, egyik dorong sűrűn a másik mellett, különben egyetlen lépést sem lehetne itt tenni. Gránáttölcsérek. Szétlőtt fák. Embervastagságú tölgyek, a gránát közepén találta el, széttépte és a földre vetette. És most ott fekusznak és meghalnak. Itt különös, óriási sírok vannak, az erdő közepén, kő- és földhalmok. Ütegek. Szürkén állanak az esőben és komorságban. De az óriási sírokban emberek tartózkodnak. Tüzelek, pionirek. Ott lent ég a lámpa, noha nappal van. Már hónapok óta laknak itt, szeptember vége óta (1914!), néhány méternyire a föld alatt és fölöttük egy réteg gerenda és kő. A telefon berreg. Ott dolgoznak az ütegeknél, elől az árkokban, az akna-tárnákban. Gondolataikat, terveiket, asszonyaikat, mindent odaadtak, jöjjön, aminek jönni kell, ők helyükön fognak állani.

Az erdő komoran és kietlenül zúg köröskörül. Az alvilág erdeje ez, melyet borzalmas, sohasem hallott zsvivaj tölt be. Köhög. Valamely, a szakadékokban lakó szörnyeteg köhögésével. Nevet, rekedten és lihegve, mint valami ördög, aki valamin borzalmasan mulat. Óriási harkályok kala-

pácsolnak. Recsegés-ropogás hallatszik, mintha nehéz kovács-kalapács dolgoznék, melyet nem emberek, hanem ciklopok suhogtatnak. Káromkodnak a munka mellett, ordítanak és dübörögnek. Olykor a fejszét ragadják kezükbe és egykettőre, a tölgy vaskemény törzsébe vágnak bele, hogy a hegyek visszhangzanak. A tölgy recsegve dül le. *Hallani* lehet, hogy a ciklopok mint recscentik ketté ökleik közt a tölgyet és a tűzbe dobják, hogy csak úgy susstorog. Mindezt hallani, egészen jól, de látni nem lehet az egyszeműeket. Olykor-olykor láthatatlanul és panaszolva kísértetmadár suhan át a zúgó erdőkön. Gránát. Isten irgalmazzon nekem, ez az erdő nem kellemes hely.

A sűrűből egy ember lép elő. Csizmája csupa agyag, ruhája nedves és piszkos. Övéről üvegek, zsákok és bőrtáskák lógnak alá, hátán ott van a puská. Arca fekete-barna, agyagos, vihardúlt, szeme úgy fénylik ki belőle, mint két lámpa, íme az Argonneok harcosa. Testestül-lelkestül. Eltűnik az esőben. *Ezek azok*, akik ezt a pokoli lármát csapják, nem ciklopok, hanem kicsiny emberek. Hallani fogunk róluk.

Itt-ott egy-egy dorong-létra vezet fel valamelyik magas tölgy csúcsára. A tűzérés megfigyelői leselkednek ott fönn. A tölgy zúg a szélben és ők úgy ingának ide-oda, mint az ágak és átkémlenek ez erdőn: túlhan Vauquois kúpja emelkedik. Gerincéig a mienk, közvetlen mögötte áll az ellenség. A völgyben Boureuilles falu. Szabad

szemmel is látni lehet a franciák drótsövényeit, a falu mögött, a völgyben húzódnak. De jobbfelé, az erdő fölött, a *magaslatok* emelkednek!

Csupaszok és meztelenek! Egyetlen fűszál, egyetlen levél nincs rajtuk. A fák szétzúzva, megszenesedve, szétlőve. A cserjék *teljesen* eltűntek. A föld feltúrva, ezerszeresen összerongyolva, széttépve, csupa törmelék és por. A kúpok, mintha ezer hasadékra repedtek volna szét, kialudt kráterek. Árkok és futóárkok húzódnak ott tova és a harcok sok hónapja alatt, mindaz, ami zöldéit, eltűnt. Egy gépfegyver ugat, puskák durrannak. Szüntelenül harcolnak ott fönn. Egyik nehéz üteg tüzel. Mintha a menny dörögne és a visszhang a szakadékokban dübörög.

Végy csak lélegzetet. Nem érzed? Olyan szag terjeng, mint a kórházak folyosóin. Klór és más egyebek szaga érződik. Már akkor is, ha csak közeledünk az argonnei erdőhöz. Az egész, nedvességtől átitatott erdő, föld és gyökér, magába szívta ezt a szagot. A folyton becsapó gránátok gázai, a klórmésszel teleöntött tömegsírok okozzák.

Borzasztó, szörnyűségesen borzasztó lehetett, ami itt végbement. Ez az erdő a mostani háborúnak egyik legrettenetesebb fejezete. Tisztek és legénység! Halhatatlanok az ő tetteik!

LONGWY ELESTE UTÁN.

Szeptember első napjaiban, öt héttel a mozgósítás után, látták a csapatok először az argonnei erdőt.

A trónörökös Longwyt zárta körül. Az ágyúk dörögtek és kopogtak. Ott fenn a várból sűrű gőz és füst szállott az ég felé és a 21-esek gránátjai a bástyákat és kazemattákat kalapácsolták. Az erőd tüzet és halált okádott. Longwy égett, de nem adta meg magát. Longwy állott.

De a hadsereg már dél és dél felé tapogatózott előre. Sietett, Longwy nem tarthatta fel. A Longwy-Longuyon-i országút mindkét oldalán megszalasztotta az ellenséget. Fegyverek, hátizsákok és egyenruhák halmai szegélyezték az utat. A halottak ott feküdtek a mezőkön. A sereg előrenyomult! Elfoglalta Longuyont. Minden nap, minden óra halált és győzelmet jelentett. A sereg úton volt, lépése vasból volt. Széttaposta az ellenséget. A nap izzott, a napok és éjjelek forrók voltak.

A sereg előrehömpölygött, mint viharos áradat.

A francia zászlóaljok elmerültek hullámaiba. Keresztülgördült falvakon és városokon. Elöntötte Montmédy erődjét, melyet az ellenség feladott. Lerohant a völgyekbe, felfelé dagadt dombokon és erdőkön át. Nem lehetett lélegzethez jutni.

Az ágyúk ott döngtek és kopogtak Longwy előtt és délen ott ütődtek le golyóik Verdun előtt. Longwy elesett! Augusztus 27-ikén.

A sereg tovább zúgott. A Maashoz hömpölygött. Oszlopai átfogták az egész országot, az utakat és országutakat. A gyalogsági tűz éjjel-nappal hullámként rohant előtte. A csatár vonalak előrepattantak, lejtőkön, dombokon és patakokon át, mindig csak előre! Az ágyúk dörögtek. A gránátok tábori konyhák és kötözőhelyek fölött zúgtak tova, az ellenség felé. A lecsapott gránátok füstzászlói felszálltak a mezőkről, a srappell-felhők fehéren úsztak a forró égboltozaton. Előre!

Az ezredek izzottak!

Az országutakon négyes sorokban haladtak előre: gyalogság, áthevülve, szorosan, énekelve, siető lépésekkel; tüzérség, lovasság, pionírek, muníciós-oszlopok, tábori konyhák, gépkocsik. A föld dübörög, a mezőkről és erdőkből porfelhők emelkednek. Az ütegek csörömpölve száguldanak át a szántóföldeken, megállanak, tüzelnek. Nem volt megállás. Ha leszállott az éj, tiszték és legénység a földre vetették le magukat, aztán fel, tovább.

Falvak elhamvadnak. Dun égett. Óriás fáklyaként állott az éjtszakában. A gyalogsági tűz hulláma elől száguldott. Az ágyúk csattantak, a repülőök fent a magasban burrogtak.

Lent egy folyó völgye húzódik, szélesen, kanyarogva, forrón és naposán: a Maas. Az ellenség felrobbantotta a hidakat. A pionírok lázasan dolgoznak. Át!

Erdők és erdős magaslatok tűnnek fel. Kit érdekelnek az erdők, a magaslatok? Fennsík. Az *Argonneok* ezek. Később viszontlátták őket, de ma nem méltatták őket figyelmükre. Tovább!

A sereg elzúg az Argonneok mellett. Az argonnei erdő keleti részében: Apremonton, Varrennesen, Clermonton; nyugaton: Aubryn, Binarvillen, Vienne le Châteaun, St. Ménéhouldon keresztül.

Az erdőn őrzéjratok ügetnek keresztül, megtisztítják a szétugrasztott franciáktól. Egyik őrzéjrat a 285-ik magaslatra ér! Akkor! Nem gondoltak semmire, nem gondoltak arra, hogy ezt a magaslatot viszont fogják látni!

Csak előre, egyre előre!

A nap tüzel, izzadság omlik alá a katona arcáról.

A halál egyaránt ragad meg közembert és tisztet, jégesőként vas hull a sorokba. Súlyosak a veszteségek. Vaubécourt és Friancourt mellett, az argonnei erdő déli részében a pokol őrzéjrat. Az ágyúk tombolnak — előre! És a puskatűz megint hullámként rohan a sereg előtt,

Ellenállhatatlan a sereg lépése. Az ellenséget
legyűri, bármily szívósan kapaszkodik is meg.
A sereg áradata maga előtt sodorja.

Előre, előre! Irány: Bar-le-Duc, Revigny!

A sereg lépése: diadal!

VISSZA!

A sereg hirtelen megáll! Hetek óta előrement, minden nap, minden órában, hegyen és folyókon át, tűzön és véren keresztül. Zászlóiban a dicsőség suhog! Az ágyúk forrók a tüzeléstől, a sok szem, a hadsereg százezer szeme ég.

És hirtelen megáll a sereg!

A puskatúz hulláma nem hömpölyög immáron előre, áll, az ágyúk ugyanazon a helyen dördülnek. Mi az? Senki sem tudja.

Az oszlopok ott hátul kanyarodnak! Az előretörő, dicsőségre szomjas ezredek megállanak. A nehéz ütegeket leszerelik, vissza. A tábori konyhák elvonulnak, el a kötözőhelyek és kórházak. Az oszlopok tovadöngenek, utakon, mezőkön át: széles kígyók. A lépések dobbannak, századok, zászlóaljok visszafelé menetelnek. Minden mellékútról, mezei ösvényről, minden faluból és tanyából kocsik, oszlopok, ütegek özönlenek.

Mit jelent ez?

A sereg visszafelé megy.

Miért? Senki sem tudja.

A sebesülteket szállító oszlopok lassan mászva vergődnek előre. A sebesültek nyögnek és jajgatnak. Csűrökből, iskolákból, templomokból szedik őket elő és targoncákra fektetik. Nem tudják, mi történik velük. Tüzérség, gyalogság, lovasság sűrűn összeszorítva. Az autók oszlopok és kocsik közt törnek maguknak utat. Parancs-szavak, kiáltások, tülkölés. Kerekek recsegnek, fogatok feldülnek. Lárma, szitkozódás. Zuhog az eső. Hetek óta forrón sütött a nap, most szakad az eső. Tisztek és közemberek belevetik magukat a sárba, hogy egy órát pihenjenek. A sokezer lábú, sokezer patájú, sokezer kerekű hadsereg visszafelé hömpölyög.

Az ezredek fogukat csikorgatják. Miért? Győztek, az ország megremegett rohamuktól, az ellenséget legyűrték mindenütt, ahol mutatkozott, elvették tőle magaslatait, falvait, vízfolyásait, egyiket a másik után. Még tegnap, a 9-ike és 10-ike közötti éjjelen is megverték. Miért kell hát visszafelé menni? Rossz kedvük van. Átkozottul rossz kedvük. Nincsenek hozzászokva a hátráláshoz. És az eső zuhog.

Lótetemek szegélyezik az utat. Elesettek, feldült kocsik, elégett autók, szétlőtt ütegek, nyergek, hátizsákok, puskák. Azon az iszapon át, melyet a sereg áradata vájt az országba, a maga iszapágyán át kell a hadseregnek visszamennie.

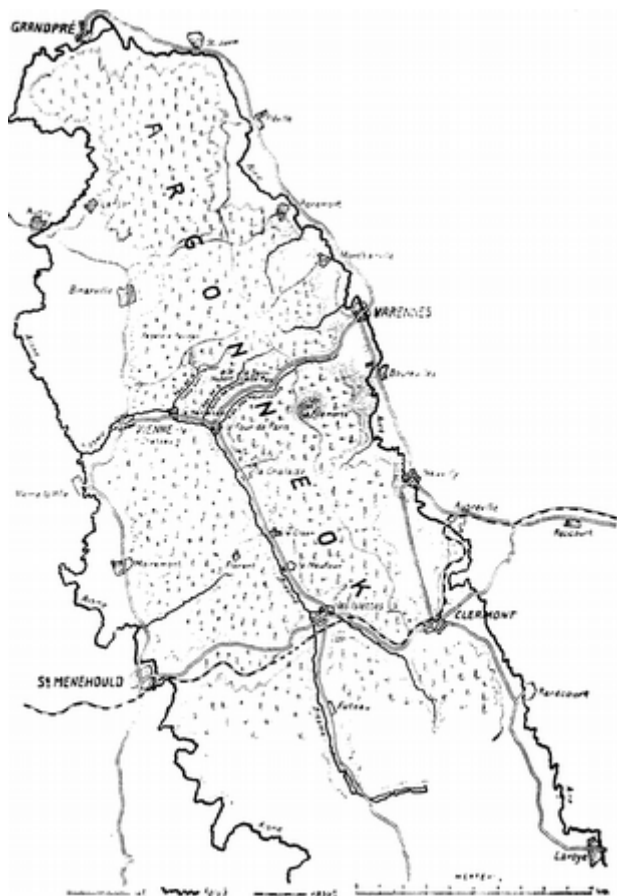
És az ellenség? Nem követi a sereget. Nem meri követni a sereget, mely heteken át kergette maga előtt. Több mint egy héten át nem mer

közeledni. Clermont, St. Ménéhould, Vauquois magaslata, Montfaucon templomának hegyes tornya, ott fenn a magaslaton — íme itt vannak megint. Tiszt és közember arca egyaránt komor. Es a kocsioszlopok egyhangúan, kedvetlenül másznak tova, az ezredek lépése loccsanva vergődik keresztül az utak sarán. A távolban dörögnek az ágyúk.

Visszafelé mennek, dühös, elkeseredett szívvel. Nem hallszik nevetés, ének. Visszafelé mennek, mert megparancsolták nekik. Csak ezért.

És az eső zuhog.

Az Argonneok térképe.

AZ ERDŐ.

Ím itt van újra ez az erdő is, a hegyes erdő, amely mellett elzúgtak, anélkül hogy figyelmükre méltatták volna. Gőzölög az esőben és a felhők sötét ormai felett húznak el. A víz zúg a megdagadt patakokban.

Varennes, Aprémont, Vienne-le-Château, ím itt vannak újra.

A végnélküli kocsioszlopok megakadnak. Az ezredek megállnak. A tűz újra fellobog. Ágyúk kanyarodnak a mezőre, villámlik és dördül. Felragyog a katona arca. Végre! Az ezredek állásba helyezkednek.

Végre megint arccal fordulnak az ellenség felé! A fegyverek készen állanak. A tüzérek elfoglalták helyüket az ágyúk mellett. Készen a lövésre. Rajta! Adjátok meg a parancsot, tábornokok! Megint meg akarják verni, mint ahogy heteken át verték. Egészen le, Bar-le-Duc-ig akarják kergetni. Holnapután megint, ott akarnak lenni, ahol egy héttel ezelőtt voltak!

Az első gránátok recsegve csapódnak le. Srap-

nellek robbannak a levegőben. A szív gyorsabban ver, hála Istennek, minden a régi kerékvágásba zökken vissza! Adjátok meg a parancsot a támadásra! A szemek a tiszt arcára tapadnak.

Csak 22-ikén mert az ellenség megint közeledni. Megvertük Varennesnél és Vauquoisnál. Varennest rohammal foglaltuk vissza.

És most előre! Azt akarják, hogy ez az erdő holnap messzi mögöttük maradjon. Erre esküsznek.

Őrjáratokat küldenek az erdőbe. Miféle erdő ez? *Őserdő*. Nedves, agyagos utakon nyomulnak előre. A sűrűből tüzet kapnak. Keskeny faösvényeken lopóznak tova. Golyók füttyülnek. Az őrjárat keresztülhatol a cserjésen. Nem tér többé vissza.

Az ellenség ott van az erdőben!

Montblainvilleből és Varennesből kémjáratok nyomulnak előre az erdő keleti részében és Binarvilleből, az erdő nyugati részében. A cserjésben sercegés hallatszik, puskák ropognak, a katona elesik és nem kel fel többé. Egy ág megrecseg és a golyók süvöltenek. Mi az? A kísértetek erdeje ez! Az erdőben nagy ellenséges erők rejtőznek.

Két zászlóalj parancsot kap, hogy tisztítsa meg az erdőt az ellenséges erőktől. *Két zászlóalj!* Szakaszokra oszolva, nyomulnak az erdőbe. Ott néhány rossz út vezet tova, melyen fát szoktak szállítani, erdei út. És van néhány keskeny faút

és ösvény, melyen vadászok osonnak a vad után,
A sűrű áthatolhatatlan.

A szakaszok előre tapogatódznak. Vadászokként haladnak az utakon tova. Hirtelen sortüzet kapnak a bozótból. Le! Néhány bajtárs fekszik és nem kel többé fel.

A cserjésen át tapogatódznak tova: hirtelen gépfegyver kattog! Az ördög van ebben az erdőben? A zászlóaljnak nem jutnak előre.

Nem erős előőrsek rejtőznek a sűrűben, — egy egész *hadsereg* van az erdőben!

Két zászlóalj egy hadtest ellen!

Az ellenség észrevétlenül nagy erőket tolt az erdőbe. St. Ménéhould és Clermont felől vetette az erdőbe és hegyekre. A sereg, a trónörökös serege félig karolja körül az erdőt, mint valami patkó, nyugat, észak és kelet felől és a patkó ívébe a csapatok ékét tolt a francia.

Az Argonneoktól nyugatra kemény harcban állott a szomszédos hadsereg. Ha keresztüldöfjük a csapat-éket, melyet az ellenség tolt az argonnei erdőbe, az erdő mögött, az ellenséges hadsereg oldalába kerülünk.

Két hadtest, a 13-ik és a 16-ik, parancsot kapott, hogy az argonnei erdőn át nyomuljon előre.

AZ ERDEI HÁBORÚ.

És az argonnei háború, az erdei háború megkezdődött.

Ismerni kell ezt az erdőt! Kerek negyven kilométernyi hosszúságban szinte pontosan északról délnek húzódik. Szélessége tizenkét-tizenöt kilométer. Valami kitartó vándor, erőltetett meneteléssel, 3—4 óra alatt keresztül mehetne rajta. Erdő, semmi más mint erdő, szinte érintetlen erdő, őserdő, cserjése olyan sűrű, hogy még vadászkutya sem tudna rajta áthatolni. Közepes hegygerincek, kúpok, melyek sűrűn egymás mellé szorulnak, szakadékok, mélyen bevágott, kanyargó patakmedrek, mocsárteknők, melyekből köd száll fel.

Vízfolyások ölelik körül. Keleten az Aire, nyugaton az Aisne. Ezekbe a folyókba rohan az erdő vize, patakok sokasága, melyek mély kanyargásokkal rágták szét az erdőt. Ezek mellett a vízfolyások mellett, az erdő szélén szegényes falvak és kicsiny helységek és városkák vannak, melyek a századok folyamán keletkeztek. Északon terül el Grandpré, keleten Clermont és Varennes, az a

Varennes, melyben XVI. Lajost, 1879-ben, menekülése közben elfogták. Ma Varennes romhalmaz, szétlőtték, felégették. Nyugaton terül el Vienne-le-Château és St. Ménéhould.

Magában a hegyes erdőségben nem lakik senki. Mindössze néhány öreg malom és néhány szegényes, nyomorúságos tanya található benne. Itt-ott, egy-egy elpusztult és elfelejtett szénégető-kunyhó.

Utak? Az a néhány út, mely aránylag jókarban van, megkerüli az erdőséget, mint ahogy a folyók megkerülik. Magában az erdőben, nem számítva azt a néhány vadászösvényt és fautat, melyek az év legnagyobb részében alig járhatók, mindössze négy silány út van. Az Aprémont—Binarvillei keresztút északon, a Varennes—Vienne le Château-i út a középén és a Clermont—St. Ménéhould-i út délen. Az egyetlen út, mely keresztben szeli át az erdőt, Vienne le Château-ból Clermontba vezet és komor erdőkúpok között kanyarog keresztül a Biesme völgszakadékán. Megemlítendő még a régi római út, amely nem egyéb azonban nyomorúságos faútnál. Mintegy az erdős hegység hágójának magasságában húzódik tova és legmagasabb pontját a már említett 285. magaslaton éri el.

íme, ez a terep. Ugyancsak elkedvetleníthetné az embert.

Mert az utaktól és faösvényektől kissé távolabb még a róka is alig tud átosonni a sűrűn. És ott, ahol az erdő megritkul kissé, mocsárba sülyed az

ember. Embert kerülő vadak, rókák, farkasok és vaddisznók számára való erdő ez. A burgundi hercegek itt vadásztak. Franciaország királyai ide gyűjtötték vadásztársaságaikat. Korukból nem maradt más fenn, mint néhány vadászkunyhónak neve: Pavillon St. Hubert, Bagatelle. Még szó esik róluk. Azok a nevek, melyek elf éledten voltak az erdőben elásva, új és borzalmas csengést' kaptak. Rablók rejtőztek el itt és 1870-ben a franc-tireurs-bandáknak itt voltak búvóhelyei. Köröskörül egész Franciaországot megmívelték, beépítették, minden napossá, lakottá, vidámmá lett, mindent hangok töltöttek be, — csak az argonnei erdő maradt meg olyannak, mint amilyen századok óta volt: vadnak, sötétnek, lakatlannak, borzalmasnak, némának. Állatok, esőzuhatagok, ködök, patakok tanyája.

Megborzongató terep! Nehezen járható gyalogság számára, lovasság nem is próbálkozhatik benne. A tüzéség néhány nyomorúságos faútra van utalva, a tüzéségi megfigyelés végtelenül nehéz. Repülők felderítő munkájáról alig lehet szó.

A hadsereg mindamellettt itt is állott a harc elé! Erdő, sűrűség, szakadékok, mocsarak mindegy és ha az erdő tele lett volna ördögökkel, a sereg nem habozott volna.

Előre!

Az ezredek vasban zörögnek tova!

Keleten Montblainville és Varennes felől nyomulnak előre a zászlóaljok, nyugaton Binarville felől.

Behatolnak az erdőbe, komor, rossz faösvényeken és utakon át. Előrenyomulnak egy kanyargó keresztútig, melyről a járőrök azt jelentették, hogy az ellenség nem foglalta el. Itt az erdőnek nincsen még meg borzalmas őserdő jellege. Széles csatárvonásban nyomulnak az utak mindkét oldalán támadásra elő. Az erdő még csendes. Semmi sem mozdul, sem állat, sem madár, de itt-ott már paskolja egy-egy puska az ágakat, a leveleket. Az ellenség közel van! Hirtelen úgy zörög az erdő, mint kalapácsolt vas. Lövéstűz, sortűz! A golyók rajokban süvöltenek, a visszhang lármázik. A csendes erdő hirtelen felébredt, tombol, dörömböl. *Az ellenség itt van!* Neki az ellenségnek! Támadás! A csatárvonalak előrerohannak, az erdő kemény lármától visszhangzik. A szürkék, akik az ellenséget maguk előtt kergették, Longwyttól majdnem Bar le Dúcíg, ördögökként harcolnak.

De az első támadás nem sikerül.

Kitűnik, hogy az ellenség megerősített állásokban sáncolta el magát a sűrűben. Sáncai láthatatlanul vannak a cserjésbe beépítve, megtalálhatatlanul.

Támadás! Széles csatárvonalakban tolódnak előre a századok, az utak oldalán. A tartalékok közvetlenül mögöttük követik őket, sűrű sorokban, amennyire a cserjés megengedi. Az egyik tisztáson előretolt, megerősített állásban vár az ellenség. Roham! Megint lármásan zördül az erdő. De az erdő a miénk. Az argonnei erdő német vért iszik.

Ez szeptember végén történt. A csapatok, melyek kelet, Varennes felől nyomultak előre, egészen az erdő közepéig, a Biesne-patakig kergették vissza az ellenséget.

Ez a patak az argonnei erdő déli ormain ered, északra fordulva, az erdő déli részét két részre osztja, hogy mintegy az Argonneok közepén, élesen nyugat-, Vienne le Château felé kanyarodjék. Ez alatt a falu alatt az Aisnebe folyik. Az ellenséget Four de Parisig vertük vissza, körülbelül addig a helyig, ahol a patak élesen nyugat felé kanyarodik.

A csapatok, melyek Binarvilletől délkeletre és délre nyomultak előre, az ellenséget a Biesmetől északra, három kilométernyire szorították vissza. Még egy ékalakú ellenséges állás nyomult be vonalainkba, a »Bagatelle-Pavillon« és »St. Hubert-Pavillon« nevű megerősített erdei sáncok. Ezeket el kellett foglalni. És elfoglaltuk. Ember ember ellen harcolt, szuronnal és puskatussal. Halmokban fekszenek a halottak. Néhány napig tombol a rettentő küzdelem. Bagatelle és St. Hubert a mienk.

Ilyen volt a helyzet szeptember végén, október elején.

A csapatok mámorosan az előnyomulás diadalától, az erdőt egy-két, legfeljebb három nap alatt akarták legázolni.

Csalódtak.

Türelem!

HARC KÍSÉRTETEK ELLEN.

Az erdő hallgat. Az erdő suttog a reggeli szélben. Az erdő zúg az éjszakai viharban. És az erdő megint borzalmas hallgatásába merül. Sem állat, sem ember, sem hang. És bent a mélységben mégis nyüzsög az ellenség. Ezer puskacső leseledik.

A régi módon nem lehet továbbra előre jutni: fel a szuronyal, rohamra, hurrá! Nem, nem, így nem megy. A katona nem vethette magát többé a golyók elé, győzelem vagy halál. Az egész erdő egyetlen drótsövénnyé lett, tuskés-drótból font sorompó, melyet mag. az ördög alkotott.

A cserje oly sűrű volt, hogy madár is alig tudott rajta átsuhanni. És ezt a cserjét még túske és bozót rácsolta ezerszeresen össze. Lehetetlen volt zárt kötelékekben előrehatolni, itt, ahol az egyes embernek fejszével és kézzel kellett útját egyengetni.

Csak kis osztagokban lehetett előrenyomulni. Indiánusokként kúsztak át a sűrűn és piszkon és

iszapon csúsztak és gázoltak keresztül. A tövisek ronggyá tépték ruháikat és arcukat és kezüket véresre szaggatták. Se nyom, se hang nem sejtette az ellenséget. Az erdő hallgatott. De hirtelen tüzet kaptak közvetlen közelből. Az ellenség néhány lépésnyire közel engedte őket magához. Oldalozó állásokat épített, leselkedett és hirtelen hegyes golyókkal kapta őket oldalba. A tűz mindenfelől jött és lehetetlen volt megmondani, hogy honnan. Ellenséget nem lehetett látni. Kétszeres, háromszoros óvatosság volt helyénvaló. Visszafojtott lélegzettel feküdt a katona a sűrűben és csak szíve dobogott. Órák hosszat feküdt így vízben és piszokban. Késnek és fűrésznek hangtalanul kellett a cserjében dolgoznia és egy-egy levágott galy csak óvatosan és feltűnés nélkül ereszkedhetett alá. Ha valamely galy mozdul, ez a halált jelenthette volna. A katona óvatosan kúszott futónövények és szederbokrok közt előre. Előbb a puska, aztán a test. Azután csönd és figyelés. Lépésről-lépésre. Ha ág reccsent, vége volt.

És az erdő hallgatott a maga borzalmas hallgatásával.

Olykor az előre lopódzó járőrök olyan közel kúsztak az ellenséghez, hogy ez hallotta őket. Hallotta, amint beszélgetnek, köhögnek, parancsokat osztogatnak. De látni nem látták.

Egyetlen elővigyázatlan szó, egyetlen torokköszörülés és az ember ott feküdt a sűrűben.

Minden lépésnél elébe toppanhatott a halál. Egy hüvelyknyire a homloktól hirtelen a fegyver hideg csöve bukkanhatott elő a lombozatból és az ember összeesett.

Hány nem tért többé vissza!

A cserjésben és sűrűben, minden tíz-húsz lépésnyire, középerős, magas fák állanak, többnyire tölgyek. Ott fenn a sűrű koronák közt fészkel az ellenség. A halál ott leselkedett lent a cserjésben, a halál ott leselkedett fent a levegőben. De látni nem lehetett semmit. A francia lövészek fent a koronákban erősebb gályákhoz kötözték magukat. Ha valamelyiket eltalálták, nem esett le. Ilymódon rejtette el az ellenség állásait. Még gépfegyverei is voltak fent a fákon, ahonnan különösen jó kilátásuk nyílt a cserjésre, bokrokra és lejtőkre. Mihelyest lent megingott valamely bokor, kattogtak a gépfegyverek és a halált küldték a bokrok között. Ma itt voltak, holnap ott. Látni nem lehetett őket. Kísértetek ellen folyt a harc.

Az erdő vért ivott. Az ember elesett, eltűnt, senki sem találta meg többé. Jaj volt neki, ha megsebesültén esett össze a sűrűben. Hogy lehetett volna ráakadni? Hogy tudta volna magát tüske és bozót között visszafelé vonszolni? Még ma is holttestekre és csontvázakra bukkannak a sűrűben. Célzásra fogott puskát lát az ember, — szólítják — de a lövész- nem felel. Halott, kit a tüskék tartottak utolsó állásában. Mikor a

lomb hullani kezdett, nem egy francia lövészt, kit a golyó ott fent ért el rejtekében, a tölgyek koronájában lógva lehetett megpillantani.

Az erdő tele volt borzalommal. A katonára nézve, ki a nyílt csatát szereti és a közelharcot, kemény próba volt. Az ellenségnek, ki a közelharcot kerüli, aki ravasz és agyafúrt, tagadhatatlanul sok előnyt nyújtott. Isten veled nyílt csata, a háborúnak egészen más fajtája kezdődik.

Egyes ellenséges állásokat kikémleltek. Még egyszer kísérletet tettek a szuronnyal. Homlok-tűz, oldaltűz, — túlnagyok voltak az áldozatok, így nem mehetett tovább semmi esetre!

A katonák beásták magukat. Az erdei talajba árkokat vájtak és leselkedtek. Látni nem lehetett semmit. A puskák ropogtak. A golyók süvítettek. Minthogy gyakran érintettek gályákat, sok közülök oldalára fordulva érte a katonát és a sebek súlyosak voltak. A bokrokon a gépfegyvergolyók rajjai füttyöltek keresztül. Az ellenség láthatatlan maradt. Állásai ott voltak a sűrűben, lomb és galy fedte őket be.

A legvakmerőbbek, a legbátrabbak kémjáratra mentek előre, hogy az ellenséges állásokat pontosan megállapítsák. A legvakmerőbbek, a legbátrabbak nem tértek többé vissza. Tisztelet emléküknél! A fegyverek korbácsolták az erdőt, mindenütt a halál volt. Valamelyik ág meginog, egy lövés ... egy elhangzó kiáltás „. Hol? Valahol ott benn . . .

Tisztelet annak, aki most elesett!

Kísértetek ellen folyik a harc.

Kísértetek ellen, melyek fegyvert viselnek!
Semmi félelem, franciák, semmi egyebek és majd
közelükbe kerülünk még!

Még nem lehet látni állásaikat, még nem ismerjük őket, de sejtjük, hol vannak. Ha csak egy másodpercnnyire is valamely fej mutatkozik az árokkal fölött, gyilkos tűz szalad ránk. Onnan! Megállapíthatjuk az irányt, ez már sok. Még nem látni semmit, de puskagolyók ezrei süvítenek felénk és feléjük, a gépfegyverek lombon és sűrűn keresztül varrják öltéseiket, — a lelőtt bozóton keresztül felhánt földet lehet felismerni: *ott* van az ellenség!

A gépfegyverek megteszik a magukét. A lomb hull, gályákat és ágakat lekaszálnak, a fák törzseit keresztülvágják: és íme, félig eltakartan, itt-ott egy-egy darabka földsánc látható, hirtelen lőrés bukkan a szem elé, melyben egy puskacső mozog, kettő, több. Látni lehet, — először! — hogy odaát egy fej, egy piszkos sapka mozog. De ne felejtjük el, hogy sok kilométernyi árkokról van szó, melyeket fáradtságosan, forró harcok közt kellett leleplezni!

Végre pontosan ismerjük az ellenség állását. Az erdei háború tapasztalatai arra tanítottak, hogy az ellenséges erdei sáncoknak szuronnyal való megrohanása túlnagy áldozatokba kerülne. Drága minden egyes embernek élete. Mégis nyakatokra hágunk, franciák!

Futóárkok segítségével fogjuk magunkat az ellenséges állásokhoz küzdeni. A futóárkok — nem egyebek, mint árkok, melyek a főárkokból nyomulnak az ellenség felé.

A pionírok megkezdik munkájukat. Már sok hősi tettet vittek véghez ebben a háborúban. De a legnehezebb még előttük állott. Az erdei háború történetében halhatatlan a dicsőségük.

A pionír előrekúszik az árokból. Néhány homokzsákot tol maga előtt védelmül. Éjjel van, a sötét égen felhők úsznak tova. A megcsonkított, ezer folyó teremtette tisztáson bizonytalan fény árad szét. Fűvet és gyökeret ás ki és egy kis teknőt váj ki magának. Hirtelen golyók süvitenek. A pionír eltűnik, laposan fekszik a földön. Az ellenség gyanút fogott. Világítógolyó száll fel és krétafehéren világítja meg a tisztást. A golyók raja zümmög át a levegőn. Belekopognak a homokzsákokba. A pionír nem mozdul többé. Más lép a helyére. Kitágítja a teknőt, úgy hogy egész hosszában végigfeküdhetik benne. Azután néhány lépésnyire előrecsúszik és újra földet és gyökeret emel ki. Mögötte egy másik pionír térdmélységig vájja ki a teknőt, e mögött egy harmadik a csípőig. A futóárkok most szabályosan csatlakoznak a főárokhoz. Fáradságos és veszélyes az építése. Kanyargósán vájják, hogy a látás és gránát hatás ellen nagyobb biztonságot nyújtson. Két, három, négy futóárkot építenek fáradságos munkával — és hajtják az ellenséges árok felé.

Az előretolt futóárkok végéből sokkal világosabban felismerhető az ellenséges állás. A sűrűben földdel, fatörzsekkel és gerendákkal befödött fedezékeket lehet megkülönböztetni. És a megfigyelő fedezékek és őrséglyukak is felismerhetők.

Az árkok olyan közel húzódnak egymáshoz, hogy a tüzéség csak nagynehezen tüzelhet, anélkül hogy saját embereit ne veszélyeztesse. A gránát, mely három, öt, tíz kilométernyi távolságból jön (a levegő különböző sűrűsége, a szél és egy minimális súlykülönbség folytán), könnyen tévedhet húsz-harminc méterrel és borzasztó szerencsétlenséget okozhat. Tehát olyan ágyúhoz kellett folyamodni, mely kisebb — 2—800 méternyi — távolságból dob gránátokat és ez a fegyver: az aknavető. Ezeket beépítették és az első akna recsegve csapott[^] be nemsokára az ellenséges árokba.

A futóárkok tíz méternyire közelítik meg az ellenséges állást. Az aknavetők előkészítik a támadást. Az erdő recseg-ropog és tombol. Az egyes rohamoszlopok gyülekeznek a futóárkokban. A rohamsípok trilláznak és a futóárkokból kitérnek a harcosok. Elöl acélpajzsakkal és kézi-gránátokkal felszerelt emberek. Lépésük: romlás és halál. A drótakadályokat átvágják, szétverik, átmásznak rajtuk. Az elsők már ott vannak az ellenséges árokban. Ember ember ellen küzd, lihegve, forrón, véresen. Puskatusok zúgnak át a levegőn, kézigránátok csattognak. Kiáltások, ordítások, káromkodások. Félelmetes az argonnei

katona a közelharcban! »*Pardon camarade, pardon!*«
Az ellenség a sűrűbe menekül; meghalt, meg-
sebesült, fogoly.

Az árkot elfoglaltuk.

Nincs lélegzetvétel, nincs szünet!

Az ellenség acélvédő-pajzsait beverik az árok
hátsó oldalába, homokzsákokat halmoznak fel és
a harc folytatódik! Az ellenség megint ott búvik
meg az áthatolhatlan sűrűben, új, előkészített
állásban, mely láthatatlan, mint az előbbi volt.

És ugyanaz a küzdelem előről kezdődik! De
nem szabad elfelejtenünk, hogy kilométerhosszú-
ságú árokművekről van szó, melyeket el kell
foglalni és újra és újra megint el kell foglalni.
Állásaink mélyhajlású S-görbében szelik át az
erdei hegységet, kúpokon, lejtőkön és szakadé-
kokon keresztül.

Tíbori vasút az Argonneokban.

AZ ARGONNEOK MUZSIKÁJA.

Annak a hadseregnek, mely az ilyen nehézségek közepette nem csügged el, sőt, ami több, melyben ilyen körülmények között is továbbra ott lobog az élő akarat, hogy előrenyomuljon, — halhatatlan dicsőségre van joga a történelemben.

A sereg éjjel-nappal, heteken és hónapokon át folyton harcol. Itt nincs vasárnap és nincsen ünnep.

Mennydörgés csattan az erdőben: lecsapó gránátok. Tüzelő ütegek. A visszhang végigdübörög a szakadékokon. Puska lövések durrannak. Messzire benn az erdőben köhög a visszhang. A gépfegyver sustorgása, ropogása olyan, mint valami erdei szörnyeteg fogvacogása. A gránátok üvöltve és panaszosan sírva szállnak tova a komor magaslatok fölött. Az erdő oromzatain éjjel-nappal kísérteties lárma hallatszik. A sűrűben a halál dobol.

A tüzéség az erdőben rejtőzik. Hat-nyolc ló vontatta a nehéz ágyúkat az agyagos fautakon végig, száz kemény ököl kapott bele a küllőkbe

és állásba gördítette a szürke érc-szörnyetegeket. Az izzadság patakokban omlott alá az emberek arcáról. Ha tüzelnek, csattanásuk széttépi a hegyet és a gránátok hangosan üvöltve sustorékolnak és zúgnak el az erdők felett. Ha az ellenség felel, ágak és fák recsegnek és hasadoznak szilánkokká.

Ez az Argonneok muzsikája.

Szünet és lélegzetvétel nélkül folynak tovább a harcok. Valamennyi háború történetének legborzalmasabb, legvéresebb *harcai*. A legkimerítőbb küzdelem, melyet az ember elképzélhet.

A nyílt csata, egy napba, néhány napba szorított mámor, győzelem és halál. A katona végsőig feszíti erejét, elmúlt. Diadal, lélegzetvétel, új szállások, új élmények, új vidékek, új emberek. Az árokharc hónapokig tart, a katona végsőig feszíti erejét, *soha sincs vége*. Fáradalmak, veszélyek és nélkülözések minden nap és minden éjjel. Nincs messzire látható eredmény, nincs mámorító előrerohanás, nincsenek új szállások, vidékek, emberek. Itt van az árok és előtte a drótsövények és halottak. Minden mindig ugyanaz marad: ugyanolyan megerőltető, ugyanolyan dicsőséges és a halál mindig ugyanolyan közel van. Az árokharc emberfeletti megerőltetést követel tisztától és legénységtől egyaránt.

Szakaszok és századok, zászlóaljok, ezredek lassan keresztülvágják magukat az erdőn, lépésről-lépésre. Futóárkot futóárok után, árkot árok után, véres harcokkal kell elfoglalni. Az ellenség

dühödtt ellentámadásokat intéz és újra meg újra visszavetik. A drótok között a halottak halmai.

Eleinte nem voltak az árkok egyebek, mint mély csatornák az erdő talajában. Mindjobban kiépítették őket. Minél hatalmasabbak lettek a támadó eszközök, annál ellentállóbbá tették az állásokat. Minél hatalmasabbá lett a támadó akarat, annál jobban elsáncolta magát az ellenség. Erődházakat épített, melyeknek csak lapos fedele emelkedett ki a talajból és melyeket úgy borítottak be, hogy bomba nem tehetett kárt bennök. Eldugva rejtőztek a bozótban, láthatatlan *erődök* voltak. Egyik erődöt a másik után ragadtuk el az ellenségtől, de ötven méternyire mögöttük, új erődök emelkedtek.

Csak a legszívósabb akarat nem csüggedt itt el! Felmerült a gondolat, hogy gyűjtsuk fel az erdőt és hogy — amennyiben a szél kedvez — tűzzel és füsttel kergessük el az ellenséget. De a nedves fa nem égett és a széthasogatott erdőben bujkáló széláramlatok nagyon is szeszélyesek és kiszámíthatatlanok voltak. Tehát megmaradtunk az árok-harc mellett.

Az árkok szétáztak. A katonát tetőtől-talpig agyag borítja. Esik, napokon át és a víz térdig ér az árkokban. Farostélyokat alkalmaznak, de ez csak keveset használ. Iszap és agyag a katona lakása és a fedezékekben is bőrig hatol a nedveség. Átázva áll a katona puskája mellett, a kémlelőlyuknál. Agyagos köpenyegébe burkolva alszik

a vizes zugban, miközben piszkos csizmái a lábán vannak.

A lomb elhervadt, megbarnult és hullani kezdett. Azt remélte mindenki, hogy jobb lesz a kilátás, de a sűrű és a túskebokrok majdnem ugyanolyan áthatolhatlanok maradtak. És aztán jött a tél. A fák zúgtak a viharban. Havazott. De a hó csak néhány napig maradt a földön. Azután újra eső esett. És heteken át esett szünet nélkül. Az árkok úsztak. A katona olykor csípőjéig állott a vízben és piszokban. Szivattyúkat állítottak fel, de ez csak keveset segített. Az ösvényeket iszap és agyag borította el. Fautakat építettek; utakat vastag fatörzsekből és gerendákból. Ezeken az utakon kellett mindent végigvonszolni: táplálékot, muníciót, ivóvizet, postát, robbantóanyagokat és aknavetőket. Ezer és ezer nehéz gránátot kellett az ütegekhez szállítani, ormokra, szakadékokba. A megerőltetés rettenetes volt, vas a szolgálat. Az idők folyamán néhány erdei vasutat építettek az erdön keresztül és ezek megkönnyítették a szállítást.

És az erdő dübörög, zakatol, dobol és visszhangzik éjjel és nappal.

A TÉLI HARCOK.

Télen is alig múlik egy hét anélkül, hogy az ellenségtől el ne ragadnának a mieink valamely támaszpontot, egy erődházat, vagy árokrészt. Majd kisebb pionírcsapatok és gyalogos szakaszok, majd ezredek és egész dandárokká és hadosztályokká növekvő nagyobb kötelékek harcolnak.

A haza, a világ, csak keveset tud meg az argonnei erdőkben lefolyó forró harcokról és a küzdők végzetlen fáradalmairól. Rövid sürgönyök, ez az egész. De az »Argonneok« majdnem minden másodnap megjelennek a hivatalos hadijelentésekben. Novemberben tizenháromszor, decemberben tizenkétszer emlékeztek meg róluk. Januárban tizenegyszer és majdnem ugyanannyiszor februárban. Egy árkot, egy megerősített állást elfoglaltunk, ellenséges támadásokat véresen visszautasítottunk, erődházakat hatalmunkba kerítettünk.

Rövid időközökben nagyobb műveletekről értesítenek a jelentések:

November 14. Az argonnei erdőségben támadásaink jól haladtak. A franciáknak súlyos veszte-

segeik voltak és több mint százötven foglyot ejtettünk közülük.

November 20—21. Az argonnei erdőségben lépésről-lépésre tért nyerünk; egyik lövészárkot a másik után, egyik támaszpontot a másik után ragadjuk el a franciáktól. Naponta számos foglyot ejtünk.

December 2. Az argonnei erdőségben a württembergi 120. gyalogezred, a császár őfelsége ezrede, egy erős támaszpontot elfoglalt, miközben két tisztet és háromszáz főnyi legénységet foglyul ejtett.

December 12. Az argonnei erdőségben a franciák többheti tisztára passzív magatartás után, néhány előretörést kíséreltek meg, de ezeket mindenütt könnyűszerrel visszavertük. Ezzel szemben a német csapatok ismét egy fontos francia támaszpontot foglaltak el aknarobbantással. Az ellenségnek súlyos áldozatai voltak elesettekben és a földomlás folytán. Azonkívül kétszáz franciát foglyul ejtettünk.

December 18. Az Argonneokban jól sikerült támadásunk közben mintegy 750 embert foglyul ejtettünk és némi hadiszert zsákmányoltunk.

December 21. Az Argonneokban egy fontos erdei magaslatot elfoglaltunk. Le Four de Paris mellett három gépfegyvert, egy revolverágyút zsákmányoltunk és 275 franciát foglyul ejtettünk.

December 31. Az Argonneok nyugati részében csapataink több egymás mögött fekvő lövészárkok

elfoglalásával jelentékenyen tért nyertek, miközben több mint 250 franciát fogtunk el.

1915 *január 1.* Az Argonneokban támadásaink előbbre haladtak. Ismét 400 hadifogoly, 6 géppuska, 4 aknavető és számos más fegyver és lőszer került kezünkre.

Január 6. Az argonnei erdőségben több ellenséges lövészárkot elfoglaltunk, több ellenséges támadást visszavertünk, két francia tisztet és több mint kétszáz főnyi legénységet elfogtunk.

Január 9. Az Argonneok keleti részében csapataink sikeres rohamot hajtottak végre, 1200 franciát elfogtak és néhány aknavetőt s egy bronzmoszarat zsákmányoltak; sziléziai vadászok, egy lotharingiai zászlóalj és hessenzi honvédek tüntették ki magukat ez alkalommal.

Január 12. Az Argonneokban, a római úton elfoglaltunk egy francia támaszpontot. Két tisztet és 140 főnyi legénységet ejtettünk ez alkalommal foglyul. Az Argonneok keleti részében folyó harcokban a franciáktól január 8-ika óta (az eddig már jelentetteket beleszámítva) egy őrnagyot, 3 századost, 13 hadnagyát és 1600 főnyi legénységet ejtettünk fogságba, úgy hogy ezen a csekély kiterjedésű harcterületen a franciák összes vesztesége halottakkal és sebesültekkel együtt 3500 emberre becsülhető.

November végéig az ellenség az Argonneokban 1300 foglyot, 4000 halottat, 13.000 sebesültet veszített. Decemberben a foglyok száma 3000-re,

a halottaké és sebesülteké 8000-re rúgott. Ezenkívül, magában december havában, 21 gépfegyvert, 14 aknavetőt, 2 revolverágyút és egy bronzmozsarot zsákmányoltunk.

A január közepéig ejtett foglyokkal együtt a franciáknak argonnei vesztesége 36.000 emberre emelkedett.

Az erdő néhány hónap alatt egy egész francia hadtestet nyelt el!

Egyre új kötelékeket dobott az ellenség az Argonneokba. Először a 2-ik és 5-ik hadtest csapatai küzdöttek itt. Ezeket csakhamar gyarmati csapatokkal és tengerészeti gyalogsággal erősítették meg. Januárban futólag az 1-ső hadtest csapatai és garibaldisták tűntek fel. Január közepén — eddig Ypernnél állott — új kötelékeket küldöttek az erdőbe, hogy a láthatóan teljesen megtört 2-ik hadtestet váltsák fel. Helyét a 32-ik hadtest foglalta el.

De a württembergiek már 29-ikén ennek a hadtestnek is érzékeny veszteséget okoztak.

Három kilométernyi kiterjedésben megrohták a franciák háromszoros árokvonalát és 1000 méternyi területet nyertek. 12 tisztet és 740 embert fogtak el. Az ellenség több mint 1000 halottat hagyott a csatatéren. A németek ezenkívül 11 gépfegyvert, 10 aknavetőt, 1 bronzmozsarot, 1 revolverágyút, sok ezer gránátot és nagymennyiségű gyalogsági muníciót zsákmányoltak. Egész ellenséges zászlóaljak szétmorzsolódtak,

Az erdő szétrágtá az ellenség erejét. Parancsokból és naplójegyzetekből világosan lehetett az ellenség állapotára következtetni. És ez az állapot napról-napra rosszabbodott.

Az öncsonkítás esetei szaporodtak. A parancsok a támadó kedv és a passzivitás egyre nagyobb mérvű csökkenéséről panaszkodtak. A szakaszparancsnokokat, a zászlóalj- és század vezetőket figyelmeztetik, hogy embereiket a legelső árkokban látogassák meg naponként és hogy alantasaitak támadó szellemmel töltsék el.

Egy december közepén kezünkbe került parancsnaplóban a következő utasítások foglaltatnak: »Rendkívül fontos, hogy a tevékenység az egész fronton fokoztassék. Az eddigi a hadosztályparancsnokok szerint nem kielégítő . . . Nagyobb támadói tevékenységet kell kifejteni. Ha tovább is így megy minden, mint eddig, a németek megelőznek bennünket.«

A 2-ik hadtest parancsnokló tábornokának titkos, személyes utasításaiban a következő mondatokat találjuk: »A parancsnokló tábornok sajnálattal állapítja meg, hogy a harci tevékenység kizárólagosan merev védekezésre szorítkozik, míg a németek, ha ugyanolyan nagyok is veszteségeik, mint a franciákéi, egyre újra és újra támadnak és részletsikerek tüzelik őket további harcokra . . . Embereink megszokták a tétlenséget és egészen passzíven az ellenséges támadásra várnak ... A vezetők fedezékeikben maradnak ...

A vezetők idejüket az első vonalakban unatkozva, vagy rettegés közt töltik ... mindennek okvetlenül meg kell változnia ...«

Január elején a legénység közt mindjobban lábrakapó öncsonkítás ellen irányuló parancs jelent meg. »Egy idő óta, különböző csapatok legénységénél, de elsősorban a gyalogosok között gyanús sebesüléseket figyeltek meg. Kitűnt, hogy szándékos öncsonkítások eseteiről van szó, melyeknek egyedüli céljuk, hogy az illetők kibújhassanak katonai kötelességeik teljesítése alól...«

Íme, ennyire jutottak a franciák!

Milyen más a német argonnei harcosok magatartása! Arra a szellemre, mely áthatja őket, nagyon jellemző a 120. sz. Vilmos császár-ezred főhadnagyának, Fischingernek eljárása. Fischinger főhadnagy, miután felgyógyult egy tüdőlövésből, újra visszatért az erdőbe és decemberben hátát sebesítette meg újra egy gránátszilánk. Ezt a könnyebb megsebesülést a lövészárokban akarta »meggyógyítani«. De közben mellhártyagyulladászt kapott és kórházba kellett mennie. Itt hallotta meg 28-ikán, hogy másnap támadni fognak. Nem tudott tovább maradni! Éjtszaka húsz kilométernyire lovagolt, reggel négy óraker megérkezett árkába és átvette századát. 29-ikén diadalmas rohamra vezette őket az ellenséges árkok ellen és azután újra visszatért a kórházba.

Így álltak a dolgok január végén, február elején. De a harcok szünet nélkül folytatódnak.

És az erdő vért iszik. Nappal és éjjel. Az ellenséges ágyúk leszórnak ormokat, lejtőket és szakadékokat. A fák szilánkokra hasadnak és recsegve ropogva vágódnak le a földre. Az ellenség minden kalibert bőven ont felénk, a kicsiny gránáttól a nehéz taracklövegig. Kézigránátot, légi torpedókat és aknákat, ezerféle alakban jár útján a halál.

Az árkokon gránátok és aknák dobolnak, a hegyes golyók ide-oda sűrűlnek. Az embert, aki a kávésvédret hozza, eltalálja az egyik, a földre roskad. A tábori konyha füstölögve áll az erdőben és a gránát szétzúzza. A gránát ott üvölt a fedezékben és keresi zsákmányát. Egy figyelő őrszem kúszik előre az erdőben, egy eltévedt golyó leteperi. A halál ezerszeres és ott van mindenütt. Megtalálja útját a keskeny lőrésen át. És az erdő nyeli az embereket, nyeli a mieinket, de mégis sokkal többet odaát az ellenségnél.

Az argonnei erdő nagy *sírrá* lesz. Hányan? . . . Majd eljön a nap, amikor kiderül a szám és aki meghallja: elsápad és megérti, hogy milyen borzalmas harcok folytak itt...

Sokat, sokat vittek ki a bajtársak az árkokból és az erdőben fektették le őket utolsó pihenőjükre. Sokan, sokan tették meg az erdei vasúton utolsó útjukat a völgybe le. Sokan, sokan hagyták el élve az erdőt, akiknek emlékeztetőt adott egész életükre.

Az ember, aki megsebesül, leteszi kezéből a

puskát. Egyszerűen, keresetlenül, ahogy kötelességét teljesítette, egyszerűen és keresetlenül hagyja el a harcteret. Ha nem nagyon súlyos a seb, segítség nélkül kúszik el az erdőben levő kötőhelyig. De gyakran nem tudja az utat egyedül megtenni.

Betegszállítók és orvosok mindig rendelkezésre állanak. Épen olyan hősiések, mint a fegyveres ember. Megteszik kötelességüket, élnek és halnak a bajtársakért. A sebesültet, aki tehetetlenül fekszik, végigviszik az árkokon. Az árkok keskenyek és kanyargósak, hogy a gránátokat és vetőaknákat lehetőleg csökkentsék. A vízzel és agyaggal teli árokban nehéz a kötözés. Ha nem megy másképp, a szűk, sötét fedezékben kell az orvosnak munkáját végeznie. Halaszthatlan operációkat, vérzéscsillapításokat. De a legtöbb esetben hátára fektetik a sebesültet és sátorvasúton vonszolják a kanyargós, több kilométer hosszú árkokon és futóárkokon keresztül. Azután az erdőn kell áthatolni. A golyók füttyülnek és a gránát lecsap. A sebesült még nincs biztonságban. A kötőhely is a tűzzónában van és fáradtságos az orvos munkája a szűk térben. Azután tovább . . . egy kocsin, mely belesüpped az agyagba és gránátgödrökön bukdácsol keresztül. A sebesült nyög. Súlyosat kell az embernek az argonnei erdőben elviselnie!

A kórházban végre biztos helyen van és jó kezekben. Ha csak messzihordó lövegekkel nem ked-

veskedik az ellenség, vagy röpülők nem dobnak alá bombákat.

De fent, az erdőben, tovább küzdenek a bajtársak. Majd ő is visszatér és ő is újra harcol, ha meggyógyul. Némelyik háromszor-négyszer is visszajött. És azután elnyelte az erdő.

TÜRELEM.

Nos igen, most már mindenki tisztában volt vele, hogy nem fog olyan gyorsan menni. Rengeteg sok volt a dolgunk Lengyelországban, Galíciában, Kurlandban, nem is beszélve nyugatról. Kitartani! — volt a jelszó, míg eljön a forrón óhajtott nap, mikor megint előre lehet menni! Az argonnei katona, ki már hónapok óta járta a kemény iskolát, belenyugodott az elkerülhetlenbe. Ahová állították, ott akart állani, azzal a szilárd szándékkal, hogy nem hátrál és nem inog meg. És úgy állt ott fenn az árkokban és az erdőben, mintha vasból volna.

Fáradságos és egyhangú volt a kemény szolgálat. Az ember ott állt a lőrés mellett, esőben, viharban és éles szemmel kifelé kémlelt. Ha valami mozdult odaát az alacsony drótok között, melyek szürke, iszapfedte kúszó túskebokorhoz hasonlítottak, vagy ha mozdult valami a szürke homokzsákok között, akkor csattant a fegyvere. A kézi-gránát forogva zúgott át a levegőn. Az argonnei katona ázott, lapátolt, naponta kijavította az

árkokat, melyeket szétromboltak a gránátok, vetőaknák és esőzuhatagok.

Éjjel a futóárok elején feküdt, mint megfigyelő. Az árokban ülve kanalazta a levest, a sötét fedezékben aludt, füstölt és csevegett. És mint ő, a puskás ember, épen olyan hűségesen teljesítették kötelességüket a pionírek, aknavetők, tűzérek, telefonosok, tüzérségi megfigyelők, ételhordók, az erdei vasút személyzete, az egészségügyi katonák és orvosok.

Ha pihenője volt, összeszedte cókmojkját és úgy amint volt, agyagosán, átázva, kimászott az árokból, puskával a hátán és több kilométer hosszúságú futóárkokon át, leszállott az erdőből. A szalmába mászott, kialudta magát, azután megszáritotta ruháját, csizmáját és nekilátott, hogy szappannal és a víznek egész áradatával újra rendbeszedje magát. Csak most nyerte vissza emberi ábrázatát.

A szállások nyomorultak voltak. Szegényes parasztszobák, melyeknek minden talpalatnyi helye el volt foglalva és a bajtársakon kellett keresztülmászni. De a katona kis igényű lett. A legrosszabb az volt, hogy a francia belőtt: reggel, délben, este, amikor épen eszébe jutott. Mindenfelé csattogtak a gránátok. A fedelek összeomlottak, a falak darabokra hullottak. Az embereknek homokzsákokkal kellett magukat eltorlaszolniuk. Az argonnei erdő körüli falvak és helységek, melyekben a katona kipihenhetette magát, lassan-lassan rommá porlad-

tak. A lakók már régen elhagyták őket. Binarville, Aprémont, Montblainville, Varennes. Egyetlen óráig sem volt bennük biztonságban az ember élete. Az ellenség teleszórtá az utakat, úgyhogy olykor még a megmerevedett lábakat sem lehetett kissé kinyújtani. Sokat, akiket az erdő megkímélt, a szálláson ölt meg a gránát.

Így lassan-lassan kunyhótáborok keletkeztek, elrejtett erdővárosok, erődházakkal. Tiszta szobákkal, tiszta utakkal, kis kertekkel és mindenféle dísszel. Fürdő, tetűmentesítő intézet, olvasócsarnok, semmi sem hiányzott. Tüzekek és pionírek mély fedezékeket ástak ki maguknak és amennyire lehetett, feldíszítették azokat. Kályhákat cipeltek az erdőbe. Hiszen fa bőven volt. A vezérkarok a félreeső falvakban telepedtek le és állandó tartózkodásra rendezkedtek be.

Az erdei vasutakat, melyek muníciót, élelmet, legénységet szállítottak, mindjobban kiépítették. Mélyen bevezettek az erdőbe. Órák hosszát gördültek fel-le a targoncák. Végre elektromos üzemre rendezték őket be.

A front mögött, a különböző szükségletek kielégítésére, egész gyárak keletkeztek. Fűrészmalomok és asztalosműhelyek, forgácsgyárak (az ágyak számára), szabó- és cipőműhelyek, ásványvízgyárak; nagy péküzemek és vágóhidak.

Gondoskodtak a legénység pihentetéséről és szórakoztatásáról is. Dalosegyleteket alapítottak. Sportokat üztek, sőt végre rendszeres sportünne-

Német járőr az Argonneokban.

pélyeket tartottak. A trónörökös érdeme, hogy felfedezte a sportnak az állóharc szempontjából való jelentőségét. A vezérkarok tisztjei, akiknek szolgálata épen olyan megerőltető és fárasztó volt, mint a legénységéé, már régen vadászatokat és lóversenyeket rendeztek, olykor az ellenséges lövegek körzetében is. De későbben a legénység részére is rendeztek rendszeres sportünnepélyeket.

Egy zászlókkal és lobogókkal díszített sporttéren, mely szinte azt a hatást tette, mintha búcsúra volna felékesítve, mindenféle fajta versenyt tartottak. Futottak és ugrottak. A szomszédos kötelékek legénysége labdarúgóversenyben igyekezett egymáson túltenni. A béke volt ez a háborúban! A küzdők színes sportruhát viseltek: fekete-fehéret, kék-fehéret, sárga-fehéret. A szem nem tudott velük betelni. Végre valami más, mint az örökös csukaszürke. A testek, melyek megmerevedtek a szűk árkokban, visszanyerték ruganyosságukat, a fejekben, melyek csak a harcra, háborúra gondoltak, más gondolatok is felmerültek. Visszaemlékeztek a békés időkre, boldog napokra, vidám társaságokra. Az egyes ezredek és szomszédos kötelékek között bajtársi érzés szövődött. Megbeszélték tapasztalataikat. És ha a sportünnepnek vége volt, a béke egy szép napját élték át, mely hosszú időre foglalkoztatta őket. Milyen jótétemény!

De bent az erdőben szünet nélkül folytatódik a harc. Lassan kúsznak tova a nappalok és éjsza-

kák. Eső, hó, vihar, napfény ... A puskák ropognak, a kézigránátok csattannak. Éjjel morognak és döngnek az ágyúk. Vauquois magaslata fölött villog az ég. Tűzkévék csapnak ki a szétlőtt, sötét falvakból. A fekete erdőben villámlik. Az éjtszakai erdős hegységből vastag tűzgerendák lövelnek fölfelé. Fent az árkoknál világítógolyók szállnak el az ormok fölött. Fenyegető, sápadt holdakként úsznak az éjtszakában és köröskörül krétafehér fény ömlik el mindenem. Ezernyi szem les az ellenség után.

AZ ELLENSÉGES MAGASLATIERŐDÖK.

Észak, északkelet és kelet felől mind mélyebben fúrnak magukat bele az erdőbe az argonnei harcosok. Nélkülözések, nedvesség, szuronyok és gránátok nem tudták őket feltartóztatni. Minél tovább tartott a harc az erdőben, annál elkeseredettebb lett. Az ellenség a legnagyobb méretű szárnyas aknákat vetette, melyek egész krátereket téptek a talajba. Az aknatárnaháború, a földalatti háború mind rettenetesebb és mind borzalmasabb alakot öltött. Az erdős hegységért úgy küzdöttek, mint valami várért, mely győzelmet vagy vereséget jelent. Az ellenség mind több és több csapatot vetett az erdőbe.

»Az argonnei erdő maga a pokol!« — írta egy francia tiszt naplójába.

Az ezredek, melyek az ellenséget kelet felől, Aprémont irányából ragadták meg, mint említettük, már decemberben elérték a mélyen bevágott Charmes-patak völgyét. Az észak felől, Binarvilleből előretörő csapatok, Württembergi ezredek,

január 29-ikén a Moreau-völgytől délre, három egymás mögött fekvő ellenséges állást foglaltak el fényes rohammal.

Mikor a napok hosszabbodtak és az erdő újra zöldülni kezdett, az argonnei csapatok véres, szakadatlan harcok között a főállások elé jutottak, melyeket az ellenség fent az erdőormokon rendezett be.

Várak voltak ezek, melyeket két méternyire a földre vágott folyosókból és futóárkokból alkottak. Homokzsákokból épített falakból, gerendákból és kövekből összetákolt torlaszokból és drótsövényekből összefont sorompókból. És mélyen fekvő fedezékekből, melyekbe egész szakaszok és zászlóaljok elfértek. Ezekbe a földművekbe különösen ellentálló erődökként földalatti, gerendákból, vasrudakból és homokzsákokból összerótt erődházakat építettek be, melyek csak lapos fedelükkel nyúltak ki a talajból. Ezerszeresen leselkedett a halál ezekből a művekből. Úgy látszott, hogy lehetetlen őket elfoglalni.

Ezek az erődök a Bois de la Grurie hátán épültek, mely ívalakban nyúlt előre állásainkba. A Binarville—Vienne-le-Château-i országútnál, az erős Labordere-művel kezdődtek. Ehhez a Central-, Cimetiére-, Bagatelle-művek csatlakoztak. (Ezeknek az útvesztőknek, hogy el tudjon bennük az ember igazodni, nevet kellett adni.) Azután a »Szamárorr«-csúcson épült erődök következtek. Ez a »Szamárorr« meredeken esik le a Charmes-

patak szakadékába. A völgyszakadék másik oldalán a »Gólyafészek«-erőd emelkedett (a franciák »enfants perdus«-nek nevezték és melléje a »Rheinboben-magaslat« és a »Marie Thérèse «-erődök sorakoztak.

Az ellenség erődsorozata több mint öt kilométernyi hosszúságú vonalon nyúlt el. Pokoli sáncként feküdt fenn a kúpokon és mi lent voltunk. Az ellenség megfigyelőlehetőségei fényesek voltak, a mieink csekélyek. Ha sikerül az erődöket elfoglalnunk, a magaslatok minden előnye a miénk és az ellenséget leszorítottuk a Biesme völgyébe.

A vállalkozás nehéz volt, rettenetes, emberfölötti, de az argonnei emberek habozás nélkül látták neki a munkának.

Legelső sorban arról volt szó, hogy a régi módon, lépésről-lépésre dolgozzuk magunkat a magaslati sáncokhoz olyan közel, hogy rohamra lehessen indulni.

Hetekig, hónapokig tartott!

A puskák szünet nélkül ropogtak és a gépfegyverek szünet nélkül kalapáltak. Az erdő egészen eltűnt, a cserjés, a bozót, a fű, minden, ami zöldéit, eltűnt és csak a meztelen föld, az agyag került felszínre. Az erdő ormai, csúcsai egészen *kopaszok* voltak. A gránátok és vetőaknák szétzúzták a külön-külön álló, embervastagságú tölgyeket. A hegyes golyók átlyukasztották, szitává lötték őket, úgyhogy az első szélroham letörte, földrepergte az óriásokat, Futóárkokat hajtót-

tunk előre, épen úgy, mint előbb. És a föld alatt, mélyen lent, a pionírek dolgoztak az aknatárnákban.

A föld fölötti háború már nem volt elég. Puska-golyó, kézigránát és aknavető, már mind kevés volt. Bebujtunk a földbe, hogy ott letről ragadjuk meg az ellenséget, ha ott fent nem tudtunk célt érni.

Sok kilométernyi hosszúságban húzódnak a föld alatt a tárnák, agyagon és kövön keresztül: a folyosóknak, tornácoknak egész útvesztője, akár csak fent az árkok.

Először mély lyukak voltak, kutak, aknák, több emeletnyi mélységben. Dorong- és kötél-létrák vezettek le. Azután megindultunk előre, az árkok és drótsövények alatt. Azután jobb- és balfelé kanyarodtunk. A tárnák, melyek a különböző aknákból sugároztak szét, nőttek nap-nap után. Fáradtságos munkával, folyosókkal, tornácokkal kötötték őket össze, míg ott lenn a homályban, az utaknak egész sokasága keletkezett: való-ságos bánya. Éjjel-nappal, sok helyen és hónapokon át csákányok, ásók és fúrók egyre közelebb vájták magukat az ellenséghez.

Nehéz és kemény a pionír munkája. Olyan munka, melyet senki sem ismer és senki sem lát. Izzadságba, megfontolásba és bátorságba kerül. Nyolc órán keresztül egyre földet és követ vonszol a pionír, a komor aknákon keresztül. Fent, a fényben és napban kiönti a földet, de ezt is a legnagyobb

elővigyázattal kell megtennie, mert mihelyt az ellenség észreveszi, hogy új földhányások keletkeznek, azonnal aknákat és gránátokat dob át.

Ott lenn iránytűvel és mérőszalaggal dolgoznak. A legcsekélyebb szögekről, esésekről és emelkedésekről, méterekről és félméterekről van szó. Megtöltött vonatok gördülnek az erdőbe. A pionírek éjjel-nappal fát és gerendákat vonszolnak az aknákon keresztül, hogy azokat szabályosan kiépítsék és alátámasszák.

De hogy áll a dolog? Vájjon ő is épít? A pionír figyel a sötét aknában. Kémlel, hogy vájjon odaát, nála, nem hánynak-e feltűnően sok földet fel. Szakad az eső napokon át és a pionír figyel: igen, igen, odaát működnek a szivattyúk. Víz hatolt aknáiba. Persze, ő is épít, a francia. Mestere az ilyesmiknek.

A földalatti háborút a legnagyobb elővigyázattal és ravaszsággal viselik. Egy napon, az éj valamelyik órájában, míg odakünn ropognak a puskák és a világítógolyók nappali fénnel árasztanak el mindent, egy szerencsés percben, meghallani, amint fúr és kapar, ő, ki odaátról jött ide, hetek és hónapok folyamán és aki, amint mi, szintén megkísérli, hogy letről fogja meg az ellenséget, mert oda-fönt nem tud célhoz érni. A pionír, aki legény a talpán és érti a dolgát, pontosan tudja, hogy mit kell tennie. Finom füllel figyel és azt mondja magának: Hat méter, négy méter! Jobbra, balra van-e, fent vagy lent; ugyancsak finom hallás kell hozzá,

A tiszt fapadján fekszik fedezékében és alszik, ekkor berreg a telefon: négy méternyire közelített meg bennünket. Felettünk van.

Most ütött a cselekvés órája! Túrni és kaparni kell, nehogy odaát észrevegyék, hogy nyomon vagyunk. Hiszen valószínű, hogy finom fülével ő is hallotta. Itt a nagy pillanat. *Percekről* van szó. A robbantóanyagot gyorsan a helyszínére teremtik. A homokzsákokat, a homokzsákok egész hegyeit, a kútaknál keresztül a tárnába vonszolják le. A pionírek patkányokként nyüzsögnek a homályban. De elől, ahol a robbantást tervezik, az emberek tovább dolgoznak. *Színlelik* a munkát és rendkívül ügyeseknek kell lenniök, ha nem akarják magukat elárulni. Az ütés és kaparás módjának, noha csak markírozzák, semmiben sem szabad a valódi munkától különböznie. Mert az a másik odaát a tárnájában ravasz, mint a róka és öt perccel előbb robbant, ha észreveszi a veszedelmet. Akkor Isten áldjon benneteket pionírek, tiszték és legénység!

A robbantóanyaggal telt ládákat szorgos pontossággal építik fel, látják el robbantó gyutacsokkal, de közben szünet nélkül folytatják a fúrást és ásást és neki, ki a munkát végzi, művésznek kell lennie, ha azt akarja, hogy a mű sikerüljön. Gyorsan, gyorsan!

A pionírek ott guggolnak a komor tárnában. A homokzsákok lázas sietséggel járnak kézről-kézre. A robbantó töltést be kell építeni és elébe

egy méter vastagságú, szilárd sáncot kell ledöngölni. A töltés különben szétszakítaná tárnainkat és nem jutna a kellő magasságba. A zsákok mind gyorsabban vándorolnak és az izzadság patakokban ömlik a pionírek arcáról. Minden ember a végsőkig feszíti erejét! A legelői lévő, ki a falat építi, örülként dolgozik. Erősnek és ügyesnek kell lennie. Gyorsabban és mindgyorsabban kell dolgoznia. Vissza! A vezetődrótokat gondosan húzzák keresztül, a pionírek visszafelé özönlenek. Gyorsan! Gyorsan! És a tiszt, a pionírek tisztje így szól az árkokban levő szürkékhez: Ho most! Vigyázat! Három perc múlva robbantunk. A szürkék eltűnnek a fedezékekben és behúzzák fejüket.

A föld meginog, az akna magasra röpül. Széttépi a földet, a talaj megnyílik és kő és föld sok százméternyi magasságban kergetődzik. Valóságos tűzhányó okádja ki tartalmát. A füst- és poroszlop toronymagasságnyira emelkedik, feketén és szürkén, a füstben homokzsákok és emberi testek repülnek az ég felé, testrészek és véres ruhacafatok, melyeket a légnyomás szakított le a testekről és fegyverek, főzőedények. Vigyázat! Most *lefelé* jönnek. A romok az árkokra zuhognak.

De a kő- és romeső még nem szűnt meg, a füst még áthatolhatlan és ím a szürkék már künn vannak az árkokból, már ott vannak elől! És mielőtt a füst még szétoszlott volna, már bent vannak a robbantótölcsérben. Minden elő volt készítve, csak lesben állottak, És a szürkékkel

együtt már ott teremnek a pionírek is, homokzsákokat hoznak és hangyákként fognak neki az építésnek. Sánccokat, védőpajzsokat, ideiglenes fedezékeket építenek: Nos, most már jöhet! És hátul megint dolgoznak a pionírek, hogy futóárkot ássanak az új erődhöz. Tíz-húsz méterrel jutottak közelebb az ellenséghez. A robbantással szétrombolták aknatárnáit, sokheti munkát megsemmisítettek.

Ebben az időben alig telt el nap, hogy ott fenn a csúcsokon ne robbantottak volna fel aknát. Az aknatárnakáború legborzalmasabb kiterjedését érte el. Ravaszsgal ravaszsg került szembe, bátorsággal bátorság. Ott fenn az aknák százait robbantották fel és ott lenn a mélyben nem egy derék pionír ásta meg a maga sírját. Tudta, hogy miért halt meg!

A magaslatokat ronggyá tépték. Robbantótölcsér robbantó tölcsérhez sorakozott. Kráter, kráterhez. Betemetett bajtársakat és ellenségeket az aknák újra és újra a magasba szórtak, a halottak visszatértek sírjaikból. A borzalmasságok elérték tetőpontjukat. Az árkokban és fedezékekben senki sem volt biztos benne, hogy vájjon nem röpül-e a következő pillanatban a levegőbe.

A hegykúpok sivár rom- és törmelékhalimokká lettek, kopaszok voltak és mély csatornák és szakadékok tépték összevissza. Ágas-bogas és szétromgyolódott agyaghullámok meredtek a levegőbe. Ez maradt meg a magaslatokból és erdőkből

Csak a patakok szakadékaiban, ott a Labordère-mûnél a Charme-patak völgyében, ott állottak még az erdők és sűrűségek olyan sűrűn, mint azelőtt.

A közeledésnek ez a hónapokig tartó harca borzalmas és ijesztő volt. Két félelmetes ellenfél birkózott a talaj minden rögéért, minden futóárok-főért., minden robbantótölcsérért, minden legkisebb árokdarabért. De ránk nézve még nehezebb volt a küzdelem, mint az ellenség számára. Mert az ellenség fent volt, mi pedig lent. A patakokban ömlő esővíz, ez a sűrű, rosszszagú agyagvíz szakadatlanul árkainkba ömlött alá. Napokon át vízben állott a német katona puskájával, térdig, sőt még mélyebben elmerülve.

Ott fenn volt egy út, melyet az »Öngyilkosok útjának« neveztek. Egy megközelítő árok volt és hogy ne kelljen mindig mély vízben átlábolni, csak laposan ásták ki. Mihelyest egy emberfej mutatkozott, füttyültek a golyók. Háromszáz métert kellett itt tűzben futni, — de legalább szárazon!

Emberfelettiék voltak a megerőltetések, a halál állandó vendége volt az árkoknak és fedezékeknek, de az Argonneok katonája nem ingott meg és nem hátrált meg és futóárkokkal, árkokkal, robbantási tölcserékekkel rágta magát mind közelebb az ellenséghez. A kézigránátok már ároktól árokhoz röpültek. A fősáncokat elértük!

Az ellenség egyáltalában nem ismerte félre a helyzetet, Pontosan tudta, hogy mit akarnak a

szürkék, akik mind közelebb és közelebb nyomultak!

Mind több és több csapatot vont az erdőbe. Először, január óta a 32. francia hadtest volt ott, melyet, amint említettük, a téli hónapokban megsemmisített 2-ik hadtest váltott fel, azután az újonnan alakított 126. és 128. gyaloghadosztályok jöttek és végre a 150. gyalogdandár érkezett meg.

A dolog komollyá vált. Az ellenség nem ámitotta magát.

Június közepén rohamközelségnyire dolgozták magukat a mieink. *A nagy nap végre elérkezett!*

A terv az volt, hogy a Labordere-műnél, mely a legmesszebb feküdt nyugat felé, a jobbszárnyon, fog a nagy akció megindulni! Ha ez elesett, a többi hegyi erődöt megrohanjuk.

Labordère megtámadását június 20-ikára tűztük ki.

LABORDÈRE.

(1915 június 20.)

A pionírek már napokkal előbb hurcolták a mázsányi aknavetőket a szűk árkokon át a raktárakba. A kézigránátok ezreit, a muníció minden fajtáját szakadatlanul szállították. A földalatti utakat kiépítették, úgyhogy csak a tetőt kellett áttörni és mindenki a szabadban volt. Minden ember ismerte a helyét és tudta, hogy hová kell lépnie, mihelyt elhagyta az árkot. Fejében már minden ember végrehajtotta a rohamot, mielőtt még az első gránát felrobbant volna. Tudta, hogy melyik árokba és melyik fedezékbe kell mennie, ha esetleg megsebesül. Tudta, hogy melyik árkon át szállítják el a foglyokat. Mindent a legaprólékosabb pontossággal állapítottak meg és beszéltek meg előre. Csak a leglelkiismeretesebb előkészítés biztosíthatta a sikert. A tartalékokat pontosan kitanították. Az árkok útvesztők és nagyon könnyű bennük eltévedni.

A Labordere-mű a Binarville—Vienne-le-Chateau-i országúthoz közel, annak mindkét oldalán épült.

Az erdő, mint máshol is, annyira össze volt itt lőve, hogy a terraszszerűen egymás fölött emelkedő árkokat világosan meg lehetett különböztetni. A legelői levő árok mintegy 100 lépésnyire volt a német állástól. Tovább kelet felé az erdő megint sűrűsödött, túskebozót és áthatolhatlan cserje fedte a talajt. Tíz lépésnyire is alig lehetett látni. A német és francia hadállást itt egy kis völgyszakadék választotta el, melyen nem lehetett végiglátni.

Kémőrzáratok közben megállapították, hogy a franciák a Labordere-műnek ez előtt a szakasza előtt, a völgy mélyén egy harminc méter széles akadályt építettek. Ez a tüskés drótnak kusza összevisszaságából, egy dróthurkókból font falból és egy széles vízárkból állott. Ennek az akadálynak túlsó oldalán, félúton, sűrű cserjésben volt a francia főállás. Több egymás mögött levő árok, erős befödésekkel, erődházakkal és gépfegyverfedezékekkel. Ezenkívül a drótakadályon innen, őrhelymélyedésekben és egyes futóárokfőkben. Az ellenség kisebb osztagokat egészen közel tolt a német álláshoz. Ez volt tehát a Labordere-mű, melynek megrohanása és megostromlása június 20-ikára volt kitűzve.

»Nyugodtan és tisztán virrad fel június 20-ikának reggele«, — így hangzik a rendkívül szemléletes hivatalos jelentés — »innen és túlán minden korábban mozgolódik, mint máskor: a németeknél, a közelgő harcra való várakozás folytán, a

franciáknál pedig azért, mert a hajnali szürkületben, az elől levő vonalban az 55. és 255-ik ezredek váltódtak épen fel. A német ütegek pont délelőtt négy órakor kezdik meg a tüzelést. Valamivel későbben kezdődik az aknavetők lövése. A tűz hevedése óráról-órára növekedik, az ágyú- és aknatűz hatása megsemmisítő. Az ellenség a fedezékekbe és a legelülő vonal befedett részeibe szorul össze, mert hátrább a német ágyúk őrző tűzükkel az összekötő vonalat zár alá helyezik és ezen élve nem egykönnyen hatolhat ember keresztül. A német árkokban megteszik az utolsó előkészületeket: az elülső árokkal megmászására az ostromlétrák százai állanak készen, a szuronyokat feltűzik, mindenki eligazítja kézigránátjait, a pionírek drótollókkal és az akadályok elhárításához szükséges más eszközökkel vannak felszerelve. Az órát másodpercnnyire összeigazították. Reggeli 8 óra 30 perckor az ágyú- és aknatűz a legnagyobb hevességűvé fokozzák és azután 8 óra 50 perckor az egész fronton megindul a roham.«

»A legizóbb lelkesedéstől és a győzelem halált megvető akarásától ragadtatva, vetik magukat a derék emberek a legelői levő francia árokra. Anélkül hogy maguk is tudnák miképen, egykettőre áttörnek a drótakadályon. Sokan a tüskésdrótban maradnak lógva, szétrongyolják ruháikat, elesnek, újra felugranak és tovább rohanak a tüzet okádó erődházak felé. Ugyanekkor a tüzéség tovább hátrafelé irányította tüzeit. A

Vienne-le-Châteaubas vezető országút mindkét oldalán sikerül a roham a leggyorsabban. Az előkészítő tűz itt hatott a legborzalmasabban. A három francia árkot és a kocsitorlaszokat ott túlnan a legközelebbi magaslaton egyetlen nekiszaladással foglaljuk el és az elfoglalt árkokban az első tiszteket és mintegy 100 embert fognak el a győztesek. A sűrű erdőben lassabban haladnak előre: itt a legelői levő francia árokban forró, elkeseredett közelharcra kerül a sor. Minden gépfegyvert, minden erődházat, minden lőrést, minden fedezéket egyenkint kell itt elfoglalni.«

»Emberek az előttük ismeretlen árokzűrzavarban, az akadályok közepette, egy láthatatlan, jól fedett ellenséggel való harcban, a legnagyobb hidegvérrel és halálmegvető bátorsággal viszik véghez hőstetteiket. Egy csapat württembergi, bátor vezetőjével, Sommer hadnaggal, rohammal elfoglal egy erődházat és a leghevesebb, minden oldalról rájuk zuhogó tűzben, a tetőre fekszik és a lőrésen keresztül revolverlövésekkel és kézigránátokkal teszi a legénységet és gépfegyvereit ártalmatlanná. A fiatal tiszte, kit a szomszéd árokból egy golyó ér, holtan esik össze. Egy kis osztag a messze hátra fekvő állásokba rohan előre, de elveszíti a bajtársakkal való összeköttetést és elvágják. S így épen a legbátrabbak azok, kik az előretörés vágyától kergetve, túlmesszire rontanak előre és azután az ellenség kezébe jutnak.

A Labordere-mű egy másik helyén, ahol a roham

Francia kézigránátvető az Argonneokban.

különösen erős akadályokra és megerősítésekre akad, Walko hadnagynak sikerül az ellenséges állás egy szűk részébe behatolni. Elölről és mindkét oldalról a nagy, túlerőben levő ellenségtől körülzárva, zászlóaljával való hátsó összeköttetés nélkül, órákig tartja magát a legőrjengőbb tűzben. Végre esti 8 órakor, mindkét oldalról új századok törnek haláltmegvető bátorsággal keresztül harcoló bajtársaikhoz.«

»Épen ilyen forrón és véresen tombol a közelharc a Labordere-mű keleti részében. A fiatal vezetők két legbátrabbja, Spindler hadnagynak és Kurz zászlósnak, a Vilmos császár nevét viselő 120. gyalogezred e hőseinek, kevés emberrel sikerül az ellenséges árokba ugrania és azt jobb- és balfelé felgöngyölnie. Hősies bátorságát mindkettőnek életével kell megfizetnie. Jó német vérük nem folyt hiába. Mikorra beesteledik, a Labordere-műnek legnagyobb része és a Vienne-le-Château felé vezető út mindkét oldalán levő összes állások a württembergi és porosz honvédek kezében vannak. A franciák több heves ellentámadását visszautasítják. 7 tiszt, 627 ember, 6 gépfegyver, 15 aknavető, több mint 1000 puska, sok szerszám, fegyver és muníció jut zsákmányként a győzők kezére.«

A JÚNIUS 30-IKÁN ÉS JÚLIUS 2-IKÁN LEFOLYT HARCOK.

Labordere-t elfoglaltuk. Az ellenség jobboldalát, nyugaton benyomtuk. De a francia megátalkodott és szívós ellenfél, nem lehet zászlóaljanként a fáról lerázni, mint az orosz. Labordèret vissza akarta szerezni! Gránátjai, aknai éjjel-nappal pattogva omlanak árkaikra, valóságos acélzivatar, de embereink állanak! Támadás támadást ér, embereink állanak! Június 28-ikán és 29-ikén égő és maró folyadékokkal próbálkozik az ellenség, az árkok égnek és füstölögnek, de embereink meg nem ingának. Ami az övék, azt nem adják többé vissza.

Labordère, mint említettük, csak a kezdete, csak megnyitása volt a hadműveletek ama sorának, melyeknek céljuk az volt, hogy az ellenséget kiűzzék erős magaslati állásaiból.

Most az erődöknek az a láncolata került sorra, mely a hegykúpokon húzódott tova: a Central, Cimetière, Bagatelle nevű művekre, azután a

sáncokra, amelyekbe a »Szamárórron«, a »Gólya-fészekben« és a »Rheinboben-magaslaton« fészkelte be magát.

Június 30-íkán kezdődött!

Még sohasem hallott az argonnei erdő ilyen tüzet, mint most. A francia árkokat porrá és rommá lövik. A tűz borzalmas pontossággal talál. Aknák és gránátok zuhognak alá. Fedezékekbe és erőd-házakba csapnak be és százakat fojtanak meg. Kazamattákat és aknatárnákat temetnek be és mindent megölnek, ami bennük van. Kézigránát-raktárak és aknalerakóhelyek a levegőbe röpködnek. A halottak úgy fekszenek, mint a gabona jégeső után. Ez sok. Túlontúl sok! A foglyok még másnap is ki vannak magukból kelve. Ennek a reggelnek poklát »az egész hadjárat legborzalmasabb élményének« nevezik.

Roham! Az argonnei ördögök kitörnek az árkaikból. Itt a hegy kopasz, csupa agyaghullám, robbantótölcsér robbantótölcsér mellett, közbe elhalt facsónkok. Az acélpajzsot maguk elé tartva, övükön kézigránátokkal, kezükben kézigránátokkal, hátukon a puskával és a gázvédővel arcukon — így robognak előre!

A pionírek az elsők közt vannak, drótollókkal, fejszékkel, dorongból készült hidakkal rohannak előre. A tuskésdrótok széttépik ruháikat, elesnek, fel, előre! A küzdelem folyik. Itt csapat csapat ellen küzd, ember ember ellen. A kézigránátok csattannak, a puskaagyak szilánkokra repednek.

Minden árokdarabért, minden robbantási tölcserért őrjöngve küzdenek.

Alig egy félóra elteltével a Central és Cimetière művek a mieink. De embereink számára nincs megállás. Tovább robognak, a második vonalon túlra, a menekülő ellenséget követve. A 124. gyalogezred egy százada lefelé rohan egészen addig a lejtőig, mely a Biesme völgyébe esik alá. Ez már a vakmerőség örülete, a csapat vezetője, Bertsch főhadnagy elesik. A századot az a veszedelem fenyegeti, hogy elvágják. Jaeckle tiszthelyettes még idejében felismeri a veszedelmet és a századot szerencsésen az ezred új állásához vezeti vissza.

Central és Cimetière a mieink. A mellette levő erődnek, Bagatellenek első és második vonalát — az úgynevezett fekete és vörös árkot — épen olyan gyorsan és vakmerően foglaljuk el. A Bagatelle-földműhöz a »Szamárórron« emelkedő magaslati sánc csatlakozik. A »Szamárór« kelet felé túlságos meredeken ereszkedik a Charme-patak-völgybe alá. A völgyszakadék szemben levő oldalán, az ellenség fönt egy erődben, a »Gólyafészekben« foglalt állást. A »Gólyafészket« elfoglaljuk! Szürkénk a meredek keleti lejtőn rohannak felfelé, a »Szamárórrohoz«. Ezt a fegyvertényt a hivatalos jelentés dicsőítve emeli ki: »A lejtő, mely a Charme-patak-völgyből a »Szamárór«-hoz emelkedik, olyan meredek, mint a Spichern melletti vöröshegy. Az, amit a Charme-patakon át ez ellen a magaslat ellen irányuló rohamban vittek véghez a 145. sz.

gyalogezred bátor zászlóaljai, miközben a St. Hubert-hátról oldalozó gépfegyvertűz zúdult rájuk, a német támadó erőnek és halálmegvetésnek örök időkre szóló emlékköve lesz.«

A Bagatelle-mű mögött, a »Szamárorr«-on levő magaslati sánc mögött, az ellenség még egy másik erős állást is épített, egy ívformájú erős földművet, az úgynevezett »Zöld árkot«. A »Zöld árok« drójtjai előtt a roham egyelőre megáll. Itt az erdő megint sűrűbb. Az átmeneti harcshüvely az újonnan elfoglalt állások lehető leggyorsabb kiépítésére, gépfegyverek és muníció utánszállítására használják fel a mieink.

De hiszen ez csak *egyik* szárnya volt a harc-vonalnak. A jobb szárnya. Épen ilyen hevesen és épen ilyen örületes vakmerőséggel küzdöttek a bal szárnyon is, a »Rheinboben-magaslaton« is, mely a »Gólyafészek«-hez csatlakozik és tőle délre, a »St. Hubert-háton« is. A szürkék itt az árokban fekszenek és lázasak a harci vágytól. Nem lehet őket tovább visszatartani és egyszerűen együtt rohamoznak a többivel! Igen, ilyenek ők, az argonnei emberek!

Nemcsak ők, de a legszélsőbb *jobb* szárnyon is önkénytelen elegendnek harcba az emberek. Schwenninger hadnagy vezetése alatt elfoglalják a Labordère - mű utolsó árkait, melyeket a francia még tartott.

Azon az egész vonalon, mely rézsútosan átszeli az argonnei erdőt, a magaslatokon és a szakadékokban, egyaránt tombol a harc.

Különösen a »Rheinboben-magaslat« délnyugati lejtőjén, a »St. Hubert-háton« heves a küzdelem. A franciák arra törekednek, hogy kivonják magukat az oldalnyomás alól és késő délután többször egymásután kétségbeesett ellentámadásokat intéznek.

A »Gólyafészek« és a »Rheinboben-magaslat« közt folyik a Madame-patak. Ennek a völgynek mélyén az ellenség erős erődházat épített torlaszul. Schäfer és Reinartz, a 30. sz. gyalogezred 4. századának őrmesterhelyettesei, *egy csomó* bátor ember élén, a halált okádó erődház nagyszámú védőit kézigránátokkal győzik le. A Madame-patak völgye szabad!

A vakmerő tettek száma légió! Ki tudná megnevezni, ki tudná mindazokat a bátrakat néven nevezni, akik ezen a napon elszánt hősiességgel tették kockára életüket! A legfelségesebb tettek ismeretlenek maradtak, mert a tanuk elestek és azok a bátrak, kiknek nevét örök dicsőség ékesítené, csöndesen és ismeretlenül haltak meg! Dicsőség az ismeretlenek és meg nem nevezettek emlékezetének!

De a pioníreket nem szabad elfelednünk. Mint mindig, most is csodálatosan verekedtek. Hauff, a 29-ik pionírezred 4. századának altisztje — hogy csak egyet nevezzünk meg — roham közben az egyik elrejtett erődházban egy gépfegyvert vett észre, mely oldalainkat tűzzel borította el. Vakmerőn rohant az erődház felé és a lőrésen

egy kézigránátot dobott be. A gépfegyver elhallgatott és azok, akik kiszolgálták, nem mozdultak többé.

Az erdőre ráborul az este és lassan-lassan minden csendesedik. Csak a St. „Hubertus-háton ropognak még a fegyverek és recsegnek a kézigránátok a sűrű sötétség beálltaig. A franciát megvertük. Kivetettük magaslati sáncaiból. Össze gyűjti megritkult és szétugrasztott századainak és szakaszainak romjait és nagy sietséggel beássa magát. A már előbb nagyon megerősített »Zöld árkot« lázasan, a legszélsőbb ellentállásra rendezi be.

A »ZÖLD ÁROK«.

Ennek a földműnek drótjai előtt, mint említettük, azoknak a bátraknak rohama, akik a Bagatelle-művön és a Szamárórton át nyomultak előre, megállott. Kémlelő járőrök lopódnak éjjel az új földmű közelébe. A »Zöld árok« sokkal erősebb mű, mintsem feltették. Egy tíz méter széles drót-sorompó húzódik előtte és sűrű cserjésbe rejtett erődházak és fedezékek, félelmetes erődé teszik. Mintegy ezer méternyi hosszúságban húzódik tova a magaslat felett.

Az a terv, hogy ezt az erős művet rohammal foglaljuk el, mielőtt ágyútűzzel ingattuk volna meg, esztelen próbálkozás lett volna.

A támadást eredetileg a legközelebbi napra, július 1-re terveztük, de 2-ikára halasztottuk. Július 1-én az egész vonalon újra fellobbant a harc. Heves árokküzdelmek folytak le, de nagyobb miveletekre nem került sor. Az árkok rendbehozása, kiépítése, az élelmiszerek és muníciónak szállítása rengeteg dolgot adott.

Július 2-ikán délelőtt az erdő megint úgy recse-

gett-ropogott, mint június 30-ikán. Ágyúink és aknavetőink lövegei szakadatlanul ott dörömböltek a »Zöld árkon« és a tovább délre húzódó ellenséges állásokon. A művet rohaméretté lőttük.

A rohamtámadás délután 5 órakor indult meg. Szándékunk az volt, hogy kelet és északkelet felől ragadjuk meg a »Zöld árkot« és hogy hirtelen fordulattal végül hátulról támadjuk meg, hogy az ellenséget ily módon bezárjuk.

Öt órakor először kelet felől kezdődött meg a támadás. Itt, keletre a tulajdonképeni »Zöld árok«-tól, az ellenség még tartott néhány állást a Rheinboben-magaslat lejtőjén és a Hubertusháton, ahol június 30-ikán még megkapaszkodhatott. Először ezeket a támaszpontokat rohantuk meg. A 70. és 173. gyalogezredek részei véres közelharcokban ragadták el azokat a kétségbeesetten védekező ellenségtől. Egyes pontokon, erődházaknál, árokrészeknél egészen a késő éjszakáig harcoltak.

Ugyanebben az időben észak felől is előbbre vitték a támadást, melynek célja az ellenség hátára irányuló lökés volt. Ez volt a műveletnek legnehezebb és legjelentősebb része.

Lupin báró, őrnagy, a 123. gránátoszred parancsnoka erre a döntő és vakmerő előtörésre vonatkozóan a legaprólékosabb részletekre kiterjedő parancsot adott ki.

A gránátosok a parancsnak megfelelően a megállapított pillanatban a Harazéetől északra lévő útkereszteződés irányában törtek elő. A rohamot

olyan erővel és dühvel hajtották végre, hogy a württembergi gránátosok Hauszer és Perfall báró kapitányok vezetésével a Harazée-út melletti francia táborig, sőt azon túl is elő tudtak nyomulni. De az előretörő gránátosok mögött a két honvédszászlóalj élesen kelet felé kanyarodott be és hátba támadták a »Zöld árkot«. A terv sikerült. A franciák, akik még az útkereszteződés melletti táborokban és fedezékekben voltak, zavarba ejtve és tervtelenül rohantak előre a »Zöld árokba«, hogy ott keressenek védelmet. A gránátosok hátban rohanták meg a »Zöld árkot«, de szinte ugyanebben az időben a 67-esek és 145-ösök északkelet és kelet felől szorongatták. A »Zöld árok« védőserege, mely minden oldalról körül volt immáron zárva és melyet a szuronyok valóságos erdeje vett körül, fegyvereit nagyobbára eldobta és megadta magát.

Csak egy kis rész folytatja elkeseredetten és hősiesen a kilátástalan küzdelmet a túlerő ellen. Ezek közt a bátrak között van az 151. francia gyalogezered parancsnoka: Remy őrnagy is. Ismételt felszólításra sem adja meg magát. Dühödő kézitusában esik el.

A »Zöld árok« a mienk. Ezzel az ellenség magaslati sáncai, melyekhez hosszú hónapokon át küzdöttük közel magunkat, melyeket hónapokon át ostromoltunk, kezünkbe jutottak! Az argonnei csapatok megint hősiesen verekedtek. Leszállt az éj, de nincs nyugalom. Egy percnyi szünet nélkül folyik a munka. A halottakat eltemetik. Oh, ez

a katona legborzalmasabb munkája! A sebesülteket elszállítják az árkokból és fedezékekből. Az elfoglalt árkokat azonnal védelemre rendezik újon be. Részben a fenekükig össze-vissza vannak löve. A homokzsákokat, melyeket a gránátok szertesztét vetettek, újra összehordják és szabályosan felépítik. Az aczelpajzsokat bedöngölik, a gépfegyvereket felállítják. Ha jön az ellenség, készen várjuk!

A figyelő őrség helyén van, az örök a sötét árokban állanak. Már a telefon is fel van újra szerelve.

Most már jöhet!

De nem jött. Sem ezen az éjtszakán, sem a legközelebbi napokban. Elég volt neki, kimerült. Az argonnei harcosok úgy érezték magukat, mint a paradicsomban: néhány napig nincs vetőakna, nincs gránát, kézigránát, búzbomba, robbantás, semmi! Ilyesmit már hónapok óta nem értek meg!

A nyugati Argonneokban emelkedő magaslatokat, ezeket a földsáncokból, tüskésdrótsövényekből és erődházakból álló várakat elfoglaltuk. Hőseink legyűrték az ellenséget, mint a diadalmas előnyomulás napjaiban. A tél, az eső, az árkok semmit sem tudtak elvenni bátorságukból, erejükből. És most íme fent voltak!

Csak napok múlva lehetett a június 30-ikán és július 2-ikán ejtett zsákmányt áttekinteni: 37 tisztet, köztük egy őrnagyot, négy kapitányt, 2519 embert, három és fél különböző hadtesthez

tartozó csapatot elfogtunk. 28 gépfegyvert, több mint 100 aknavető, 1 revolverágyú, mintegy 5000 puska, több mint 30.000 kézigránát, több pionír-park és rengeteg fegyverrel, lőszerrel és mindenféle hadiszerral megrakott rruinációraktár jutott kezünkre. Betemetett árkokban és fedezékekben nap-nap után újabb zsákmányra bukkantunk. Ijesztőek voltak az ellenség veszteségei: Július 8-ikáig mintegy 1600 elesett franciát temetünk el. A június 20-ikától július 2-ikáig elfogottak száma tisztekkel és legénységgel együtt 3200 főre rúgott. A halottak száma a meg nem talált, betemetett franciákéval együtt 2000-re volt becsülhető. Ehhez járult azoknak a sebesülteknek száma, kik még övéikhez tudtak menekülni. Ha ezeknek száma kevés is volt esetleg, a franciák ezekben a harcokban mégis 7—8000 embert vesztek összesen.

Néhány nappal később, július 9-ikén, az Argonneok szélén ünnepélyes hálaistentiszteletet tartottunk. Az utolsó küzdelmeknek valamennyi dicsőséget aratott ezrede képviselve volt. A trónörökös 600 hősnek tűzte mellére a vaskeresztet. Mindenkit megilletne, aki ott fent harcolt az árkokban! Az argonnei harcosoknak viharedzett arca ragyogott, mikor a trónörökös olyan nagy elismeréssel adózott nekik.

Igen, úgy akarták helyüket megállani továbbra is, mint eddig állották — ingadozás és hátrálás nélkül!

A 285. MAGASLAT. - LA FILLE MORTE.

Az egész, nagyszabású hadműveletnek ezzel még korántsem volt vége. Az argonnei erdő nyugati részében a legvéresebb munkával készen voltunk. Keleten még előttünk állott.

Mint a nyugati Argonneokban, a Bois de la Grurieben, a francia az erdős hegység keleti részének magaslatain is erősen elsáncolta magát. Itt a 285. magaslaton éri el az argonnei erdő legmagasabb pontját.

Erről a magaslatról, melyen a régi római út vonul keresztül, messzire el lehet látni az argonnei erdő fölött. Kelet felé Vauquois és Montfoucon magaslatain át, nyugati irányban a keleti Champagne dombos vidékén át. Az emlékezetes előnyomulásnál, mint említettük, német járőrök és kicsi gyalogos osztagok már ráléptek erre a magaslatra. De már 1914 szeptember 29-ikének estéjén nagy ellenséges erők elől kénytelenek voltak visszavonulni és ettől a naptól kezdve a franciák kezében volt a 285. magaslat.

A 285. magaslatnak két nyúlványa van, észak-

kelet felé a 263. magaslat, nyugat felé a La fille morte nevű magaslat. Hogy ennek a két, észak felé lejtősödő hegyhátnak, melyet az egész vidék ural, milyen rendkívüli katonai jelentősége van, felesleges bővebben magyarázni: kitűnő megfigyelés, szabad lövésmező állásaink és hátsó összeköttetéseink ellen! Köröskörül hegyi patakok, szakadékok, őserdő, ormok, —szaggatták szét az erdős hegységet — maga a természet szakadékokkal, árkokkal és sövényekkel erősítette meg a magaslatokat.

A francia állások a magaslatok gerincétől északkeleti, északi és északnyugati irányban mintegy 1000 méternyire voltak előretolva.

Kilenc hónapon át, október óta, elkeseredetten harcoltak itt az erdő minden talpalatnyi földjéért. Január elején és február közepén az argonnei harcosok a Bolantetől kezdve egészen a 263. magaslatig vetették vissza az egész fronton az ellenséget. A franciák szakadatlanul kétségbeesett ellentámadásokkal próbálták az elveszett árkokat visszaszerezni. Az erdő vért ivott éjjel és nappal, sok argonnei harcos kihűltén és megdermedten feküdt az erdőben.

Futóárkok, aknatárnák, vetőaknák és kézi-gránátok segítségével, hónapokig tartó harcokban vágták magukat az argonnei emberek sűrűsége, földön és kövön keresztül az ellenség főállásaihoz közel. Most immár 50, 30, sőt némely helyen csak 20 lépésnyi távolságra állottak vele szemben.

A kézigránátok árokról-árokra röpültek, a halál állandóan közel volt.

Az ellenséges állás 3—4 kilométernyi terjedelemben keresztben húzódott előttük, mint valami magas, halált okádó, bevehetetlen bástya.

Az ellenség minden kigondolható eszközzel építette ki ezt a természetes várat.

A 285. magaslat előtt húzódott tova a mélyen bevágott Osson-patak völgyszakadéka, La fille morte előtt: a Neurisson-mélység. La fille morte-tól nyugatra a Vallée des Courtes Chaussées egy mellék völgye. Ezeket a patakszakadékokat és völgymélyedéseket áthatolhatlan cserjés és bozót borította. Az ellenség ezt a természetes sövényt még kifeszített tüskésdrótokkal, spanyol lovasokkal és dróthengerekkel erősítette meg. Még egy macska sem tudott volna keresztülkúszni. A legelülső tűzállás elé széles drótkorlátokat alkalmazott.

Azután maguk az árkok következtek. Két-három méter mélyek voltak, szűkek, kanyargósak, valóságos útvesztők, egyik árokháló a másik mögött, melyeket az összekötő árkok egész rendszere kötött össze egymással és a 285. magaslat és a La fille morte gerincein elhelyezett tartalékállásokkal. Az árkok erős támasztógerendákkal, falakkal, cementtel, dróthurok-falakkal és homokzsákokból épített sáncokkal voltak megerősítve. Sok helyütt 1—2 méter magas befödések, alagút-tárnákká alakították őket. Minden 5—6 lépésre különösen erősen kiépített vállvédek sza-

kították őket meg. Erődházak, melyek úgy voltak földve, hogy bombák nem tehettek bennük kárt és melyek több egymás mellett, sőt egymás fölött elhelyezett gépfegyverrel voltak ellátva, nagyszerű erődök sorává alakultak. Mintaárkok voltak.

Az első árokháló mögött megint drótsorompók, spanyol lovasok, dróthengerek következtek, azután a második árokútvesztő, mely épen úgy volt kiépítve, mint a legeiül levő tűzállás, vállvédek, erődházak. Itt-ott, a közbeeső terepen, támaszpontokként, még gépfegyverekkel felszerelt erődházak állottak. Mind a legeiül levő, mind a hátulsó állásokban, a bennük elhelyezett katonák, valamint a tartalékok részére, a talajba és a kövezetbe tágas fedezékek, egész barlangok és katakombák voltak beásva.

Messzi hátul voltak beásva a könnyű és nehéz aknavető, a bronzmoszarak és revolverágyú és végül hátul az erdőben a nehéz és könnyű ütegek, a tűzokádó torkok százai leselkedtek.

Drótsorompók, árkok, erődházak, drótsorompók, árkok, erődházak, aknavető és ágyú ütegei — íme ilyen volt a vár, egy kilométer hosszúságú hegylánc, mely reteszként feküdt keresztbe a keleti Argonneokon. Még a legbátrabb szíve is gyorsabban ver.

Mint a nyugati Argonneokban, a puskák, vetőaknák, gránátok és robbantások itt is simára elsöpörték a cserjést és elsöpörték mindent, ami zöldéit (kivéve lent a patak-szakadékokban). A

Megfigyelő őrsem az Argonneokban.

csupasz, meztelen föld búj elő mindenhonnan, a fák a gyökerükig kiirtódtak. Maguk az ormok, a 285. és La fille morte is, óriási törmelékhalmazhoz voltak hasonlók, melyeket felhőszakadások mély csatornákká és szakadékokká téptek szét.

De noha minden kopasz volt, noha lejtők és magaslatok teljesen meztelenül tárultak a szem elé, az ellenség erődéiből és sáncaiból mégis alig volt csak valami látható! Itt-ott egy-egy agyagsárga, keskeny földsánc, egy-egy erődháznak a talajból kissé kiemelkedő gerendái, egy-egy darabka fényes tuskésdrót, ha rásütött a nap — *más semmi.*

Ezt az uralkodó magaslatot, melyről az ellenség beláthatott állásainkba és hátsó összeköttetéseinkbe, ezt a retest, mely fenyegetően és ijesztően keresztbe feküdt előttünk — meg kellett szereznünk! Ha acélból és gránitból való is! Ha egyszer a mienk volt, a nyugati Argonneokban aratott sikerek után, keresztben állottunk az egész argonnei erdőn keresztül, északra Vienne le Chateautól kezdve egészen Bouvenillesig keleten, ott állottunk nagyszerű állásokban — a szuronyoknak és az elszántságnak ércbástyájaként, melyet a világ semmiféle hatalma sem tud áttörni.

Az Argonneok hősei nem haboztak. Míg a nyugati Argonneokban harcoló bajtársaik elfoglalják Labordèrest, Cimetière, Bagatellet és a Zöld árkot, a nyugati Argonneok hős szürkéi a 285. magaslat és La fille morte megrohanását készítik elő.

Az erdős hegység nehéz harcainak legnehezebb küzdelmévé fejlődött.

Az ellenség megszimatolt valamit. A megerősödött tüzérségi tevékenység és újonnan fel-, állított aknavetőknak és ütegeknek belövése, valamint más jelek figyelmeztették. Sőt, ami több, az Argonneoknak ebben a részében maga is nagy támadást tervezett egy idő óta. Eredetileg az volt a szándéka, hogy július 11-én támad, de azután a francia nemzeti ünnep napjára, 14-ikére halasztották a terv megvalósítását. E terv szerint a francia csapatoknak az egész argonnei fronton és a kelet és nyugat felé csatlakozó szakaszokon is elő kellett volna nyomulniuk: az egész 5. és 32. hadtestnek, összesen több mint 8 hadosztálynak! A Bois de la Grurieban és az argonnei erdőtől nyugatra valóban programmszerűen folyt is le ez a támadás, de a mieink, az ellenségre nézve súlyos veszteségek között utasították vissza. A keleti Argonneokban ellenben teljesen megghiúsult a terv.

Az ellenségnek ez a támadásra való elkészültsége, az argonnei hősök tervezett rohamának szempontjából egyáltalában nem volt természetesen előnyös. Az ellenség állig fegyverben állott. Böven volt kézigránátja, töméntelen volt a muníciója. Aknavetőinek és ütegeinek raktárai színültig tele voltak. Csapatok és tartalékok megerősített létszámban vártak a beavatkozás pillanatára.

Annál nagyobb volt a mieink dicsősége és zsákmánya!

A terv szerint, 13-ikának hajnalán kellett ütegeinknek és aknavetőinknek a tűz-előkészítést megkezdeniük. A támadást 8 órakor reggel az egyik bal szárnyunk elé tolt ellenséges erődítés elleni részlettámadásnak kellett bevezetnie. A roham az egész fronton 11 óra 30-ra volt kitűzve. Ki jelentkezik önkénytesen az első rohamoszlopba? (Az első előretörő vonalba, mely magára vonja a tüzet és a bajtársak számára egyengeti az utat!)

Valamennyien jelentkeztek!

Sorsot kell húzni. A háború egy hosszú esztendeje után, a legmérhetetlenebb megerőltetések és veszedelmek egy esztendeje után. Ilyenek ők! Ha egy argonnei harcossal találkozol, emeld meg előtte kalapodat! Csodálattal és tisztelettel kell róluk megemlékezni.

A híres július 13-ika elérkezett és megkezdődött a nagyszerű küzdelem. Hajnalodik, a reggel hűvös és komor. Még nem világosodott egészen ki és íme üvöltve és hörögve jön messzi távolból az első nehéz gránát és az ellenséges állás közepébe csap le. Mennydörgő csattanással pukkan szét és mindent, ami messzi körzetben körül van, robbantó szilánkoknak, agyagdaraboknak és köveknek jégesőjével borít el. Kezdődik!

A következő pillanatokban úgy rémlik, mintha a pokol nyílna meg. Az erdő felébred, recseg, ropog, tombol, az erdős hegység mennydörög. Minden oldalról zúg, sistereg, füttyül és üvölt a rengeteg lövedék és halált és pusztulást okád a

ellenséges állásokba, melyeket csakhamar a pornak és füstnek sárgás-szürke ködje borít be. Embereink kíváncsian dugják ki fejüket a mellvéd fölé. Látni akarják, hogy mint fütünk azoknak odaát be! De ez az élvezet csak rövid ideig tart, mert ím a francia ütegek és aknavetőik is tüzelni kezdenek és ez a tűz óráról-órára fokozódik és őrzöngő hevedességűvé növekedik. Ez az órákhoz tartó tétlen kitartás a gyilkos gránátzáróban sokkal rosszabb és szétmorzsolóbb hatású az egész rohamnál.

Délelőtt 8 órakor, a balszárnyon, a 263. és 285. magaslat közt, mintegy középütt, az 5. sziléziai vadászok és egy metzi gyalogzászlóalj rohamra tör elő az előretolt francia támaszpont ellen. Hét perc alatt lerohanják az első három árkot. Az ellenséges előművet mindkét oldalról körülszárják, úgyhogy az ellenség innen nem fogja a főrohamot oldalozni tudni.

Közben a tüzérségi és aknatűz az egész vonalon mind nagyobb és nagyobb hevedességűvé fokozódik. A délelőtt folyamán sok árok — mind német, mind francia részen — egyszerűen lapossá simítódik. Egyik helyen valamelyik akna egy francia kézigránát-raktárba csap be, mely rettenetes csattanással röpül a levegőbe. A legelűlő tűzállás mögött, a következő napon, egyetlen fedezékben, melyet egy nehéz mósárgránát ütött át, 105 halott franciát találtak. Tüzérségünk megfigyelői a megsemmisítő tűz mellett is helyeiken marad-

nak és megteszik jelentéseiket a tűz irányáról és hatásáról. Kayser és Fritsche hadnagyok és Bock tiszthelyettes, három különböző helyen, csak néhány méternyire az ellenséges ároktól, az egész reggel folyamán kitartottak futóárkaik elején és innen irányították ütegeik tűzét. Röviddel a roham előtt, egy másik helyen két pionír, Bazamier őrmesterhelyettes és Tuttenuit altiszt, egy futóárkban a francia állás közvetlen közelébe nyomult és itt a kézigránátok és aknák valóságos záporában, a legnagyobb nyugalommal kettős robbantókészletet helyeznek el. Pont 11 óra 30 perckor délelőtt meggyújtják a pokolgépeket. Hatalmas robbanás reszketteti meg a földet és a következő pillanatban az első muskétások már az ellenséges árok felé rohannak a robbantási tölcséren keresztül. A roham kezdődik! A drótakadálynak még ép részeit egykettőre széttéptük és szétvagdaltuk, a kézigránátok jobbról-balról záporként zuhognak a francia árkokba és Blum, a 16. sz. pionír-zászlóalj 1. századának vitéze vak merő ugrással elsőnek ront az ellenséges árokba. Alig két perc múltán az első rohamhullám már túljutott a legelső árkon és tovább rohan a második és harmadik vonal felé. Ugyanabban a másodpercben törtek előre a rohamoszlopok az egész fronton, a Bolantetől kezdve a római úton túl. Embereinket, sok helyen, abban a pillanatban, mikor kirohannak az árokból, őrtjögő gyalogsági és gépfegyvertűz fogadja. Minden attól

függ, vajjon sikerül-e majd az akadályokat villámgyorsan legyőzni. Egyik különösen veszélyeztetett helyen, báró Marschall hadnagy, vadászainak élén, messzire előre rohan. Egyetlen ugrással átszökik a négy lépés széles drótakadályon. Előre! Emberei követik. Előttük erődház áll, ahonnan két gépfegyver okád halált és pusztulást. A vadászok megrohanják az erődházat, kézigránátjaikat a lőrésen és hátsó bejáraton át dobják belsejébe és a gépfegyverek kiszolgáló legénységét ártalmatlanná teszik. Három, négy, öt árkot hagynak maguk mögött, azután le a *Meurisson-völgybe!* Itt egy fedett helyen egy beásott aknavető áll, melyet egy vitéz francia honvédszázados szolgál ki utolsó pillanatig: emberei holtan vagy súlyosan megsebesülve fekszenek mellette. Félelmetes aknáit egyikét akarja megint kilőni, mikor egy, a sziléziai lengyel határra való parasztfiú, Kucznierec vadász ugrik eléje és így kiált rá:

— Egyre nagy szárnyasaknákat szórtál ránk, nesze a jutalom!

A tiszt magasra emeli revolverét, de a sziléziai puskatusa gyorsabb, mint a kapitány golyója. Egyre messzibbre rohannak a bátor vadászok. A küzdelem hevében, a harc mámorában észre sem veszik, hogy céljukat — La fille morte-ot — már elérték és rajta túl a Vallès des Courtes Chausséeig nyomulnak előre. Közben fent a magaslaton a tisztek, kik helyesen ismerték fel a helyzetet, századaik nagy részét visszatartották

és azonnal új állás építéséhez és lehető megerősítéséhez fognak hozzá. De a vakmerők egy kis csoportja, melyet nem lehet visszatartani, egyre tovább rohan, míg a francia ütegek közé, a francia táborba jutnak. Élükön a 6. vadászszázad 3. századának Englisch nevű hadnagya tör előre. A vadászok az elfoglalt ágyúkat, négy könnyűt és négy nehezet, vissza akarják magukkal vinni. Hadd jöjjön, ami jöhet! Ebben a tekintetben nem ismernek tréfát. Minden erejüket megfeszítik, hogy a szürke szörnyetegeket kiszakítsák a talajból. De lehetetlen. Túlságosan nehezek, így hát ne jussanak legalább sértetlenül vissza a franciák kezébe. Ami a kezük ügyébe esik: fejszékkel, ásókkal, lándzsákkal darabokra zúzzák az ágyúk irányítókészülékeit, zárjait és talapzatait. Vistoba vadász és Broll fő vadász az utolsó pillanatban még gyorsan kézigránátokat tömnek két ágyúnak csövébe és így töltőkamrákat és más részeket rombolnak szét. Broll ezután egy második kézigránátot a közelben levő muníciós-raktárba dob, mely hangos ropogással röpül a levegőbe. Kész! Vissza! Nincs egy pillanat se veszíteni való. Már közelednek a francia tartalékok. És valóban, a vakmerőknek sikerül zászlóaljukhoz visszajutniuk. Egy másik helyen egy erős motort zúztak össze és pusztítottak el sebtében a vadászok. Ez a motor az aknatárnák légnymósos fűrójának üzeméhez volt szükséges. Mindez alig két óra alatt játszódott le. Az erdős

hegység keleti részében, az egész fronton dúlt a harc. A lövegek gránátjai, melyek az ütegekre és hátsó összeköttetésekre irányultak, magasan a harcolók feje fölött zúgtak és üvöltöttek tova a levegőben. A támadás a front minden részén győzedelmesen haladt előre. Dicsőséges hőstetteket vittek véghez katonáink.

Wegener százados vezetése alatt különösen a 135. sz. gyalogezred egy zászlóalja tüntette ki magát La fille morte megrohanásánál. A zászlóalj a »Fekete kúp«-ról, egy a Fille morte előtt emelkedő erdős magaslatról támadott és mindenekelőtt az ellenségnek egy erősen kiépített támaszpontját, az úgynevezett »kővárat« kellett elfoglalnia, melyet az ellenség kétségbeesetten védelmezett. Breithaupt, a második század tartalékos hadnagya szakaszával a Meurisson-völgyön keresztül megkerülte a »kővár«-at és az ellenséget hátba támadta, aminek az volt az eredménye, hogy a »kővár« védőit elvágta a többitől. Neki köszönhető elsősorban ennek az erős előműnek gyors elfoglalása. Az ellenség mindenütt nagy makacssággal és kétségbeesett dühvel védekezett. Különösen a Bolante-on voltak a küzdelmek véresei. Itten csapatainknak lépésről-lépésre kellett magukat a futóárkok és összekötőárkok kusza összevisszaságán előredolgozni. Ez árkok egyikének kijáratánál egy francia tiszt foglalt állást, ki minden támadót, mihelyst az árok másik végén mutatkozott, ledurrantott. Mellette egy katona

térdelt egy másik fegyverrel, melyet minden lövés után megtöltve nyújtott oda hadnagyának. Egy német tisztnek, csak hosszú idő múltán, sikerült ezt a hőiesen küzdő ellenfelet egy jól irányított kézigránáttal ártalmatlanná tennie.

A másik szárnyon, a római úttól keletre, a támadás eleinte csak lassan és a legnagyobb erőlködések közepette tudott tért nyerni. Ezen a frontszakaszon Johanssen hadnagy — szintén a derék sziléziai vadászok egyike — azzal szerzett magának nagy érdemeket, hogy a döntő pillanatban a franciákat, kiket a 130-asok frontban támadtak meg, nyugat felől oldalba kapta és ily módon hátrálásra kényszerítette őket. Ugyanekkor egy másik, 500 méterrel tovább, nyugatra eső helyen, Nichterlein hadnagy a 130. sz. gyalogezred egy századával áttörte az ellenséges vonalat és egy erődházba nyomult be, melyben sok foglyot, egy gépfegyvert és négy ágyút zsákmányolt.

A 285. magaslat a mienk volt!

A franciák erős tartalékokat vetettek az erdőbe és a délután folyamán a kétségbeesett ellentámadásoknak egész sorával kísérleteztek. Eredménytelenül! A 144-esek és a vadászok minden egyes alkalommal visszavetették őket. De az ellenség nehéz ágyútüze egészen késő estig egy pillanatra sem szünetelt. A francia tűz pergett. A muníciónak rettenetes tömegeit szórta az erdőbe és a kúpokra és a sokféle fajta löveg között fojtógázokkal megtöltött gránátokat is.

Végre leszállott az éjjel. Minden csendesedett. Az ellenség meg volt verve, hősies ellentámadásai megtörttek. A franciák az egész fronton közvetlenül az új német állások előtt voltak. Mindkét részen, a legszélsőbb erőmegfeszítéssel, lázas sietéssel dolgoztak az árkok kiépítésén és új futó- és egyéb árkok ásásán. A világító golyók romok és halottak borzalmas káosza fölött szállottak tova.

A véres nap izgalmai és fáradalmai mérhetetlenek voltak. Az argonnei harcosokat a diadal lelkes öröme fogta el. A vitéz ezredek új dicsőséget fűztek zászlóikhoz. Több mint három kilométernyi szélességben és ezer méternyi mélységben elfoglalták az ellenség magaslati sáncait. 3688 sebesületlen embert és 68 tisztet, azonkívül 300—400 megsebesült franciát fogtak el. Két hegyi üteget, 2 revolverágyút, 6 gépfegyvert és nagymennyiségű hadiszert zsákmányoltak. Nyolc üteget szétzúztak és használhatlanná tettek a bátor vadászok. Minden egyes ember ereje legvégső megfeszítéséig teljesítette kötelességét. Az este és az éjjel folyamán sok olyan sebesült jelentkezett a kötözőhelyeken, ki már korán reggel kapott kar- vagy lábtörést, vagy másképen sebesült meg. De mindamellet az utolsó pillanatig, estig verekedtek, hogy ők is ott legyenek és a világért se mulasszanak el semmit!

A MAGASLATOK A MIEINK.

A bátorság és vitézség csodáit vitték véghez az argonnei emberek. Hónapokig tartó harcok után, az egész erdei fronton egészen a kúpokig küzdöttek fel magukat és az ellenséget kivetették sáncaiból. Bokáig gázoltak a vérben, — az ellenség vérében és oh a drága bajtársak vérében — homlokukat borostyán koszorúzza. Most immár fent vannak! A nagy hadműveleteket, melyek június 20-ikán kezdődtek, július 13-ikán és 14-ikén győzedelmesen befejeztük. Hurrá! a tiszték és legénység tiszteletére!

116 tisztet és több mint 7000 embert fogtunk el! Több mint 4000 elesett franciát temettünk el. Alig egy hónap alatt az argonnei hősök olyan veszteséget okoztak az ellenségnek, mely, ha kevésre becsüljük, legalább 17.000 emberre rúg.

A tábori istentiszteletnél, melyet július 27-ikén tartottunk, a trónörökös csapatai elé lépett.

»Bajtársak,« mondotta a trónörökös, »megragadom ennek az istentiszteletnek alkalmát, hogy öfelségének a császárnak és a magam

köszönetét is kifejezzem nektek e helyütt, nemcsak az utolsó rohamért, mely nehéz áldozatokat követelt, de szép és nagy eredménnyel járt, hanem azért a hűségért és odaadásért is, melyet az egész tizenegy hónap alatt tanúsítottatok. Keleten harcoló bajtársainknak hátát fedezzük és Isten segítségével meg is fogjuk ezt tenni mindaddig, míg ellenségeinkkel, a franciákkal alaposan le tudunk majd számolni. Hogy ebben a tekintetben megbízhatom bennetek, azt tudom és ezért köszönetet mondok itt nektek. Őfelsége a császár és király, a mi legfelsőbb hadurunk, hurrá, hurrá, hurrá!«

De a harc ott fenn az erdőben tovább folyik. Az ágyúk dörögnek és bömbölnek szakadatlanul és a gránátok kitépik a fákat. A vetőaknák átvetorláznak a levegőn és zsákmányuk után kémlelnek. A gépfegyverek kattognak. A pionírek a föld alatt túrnak. Nincs szünet. A vonalakat, ahol szükséges, kijavítják. Az ellenség újra vissza akarja szerezni árkait és véresen visszaverjük. Ellenséges erődházak a levegőbe röpködnek. Június 20-ikától július 20-ikáig 52 gépfegyvert zsákmányoltunk. Augusztus 2-ikán a szürkék a nyugati Argonneokban meglepő szuronytámadással több ellenséges árkot foglaltak el. Négy tiszt és 163 ember maradt a kezükön. És két gépfegyver.

Augusztus 12-ikén Vienne le Chateautól északra egy ellenséges földművet foglaltunk el, az úgynevezett Márton-erődöt és 4 tisztet, 240 embert

fogtunk el. 350 elesett franciát eltemettünk és az elfoglalt erődöt, elkeseredett ellentámadásokkal szemben is, megtartottuk.

A harcok újra és újra fellobogtak és az argonnei erdő muzsikája sem éjjel, sem nappal nem hallgatott el.

Az ellenség a magaslatok és kúpok széleibe kapaszkodott és sáncolt és ásott. Megint erős földműbe vert gyökeret, hogy az argonnei hadsereg előnyomulását feltartóztassa. A Mária Terézia-műben.

Szeptember 8-ikán elvettük tőle. Mint június 20-ika és 30-ika, mint július 2-ika és 13-ika, — szeptember 8-ika is fekete napja volt a franciáknak.

Ez a küzdelem közvetlen közelemben folyt le és íme elmondom, mit éltem át.

A »MARIE THÉRÈSE« ELLENI GYŐZEDELMES TÁMADÁS.

I.

Reggeli négy órakor dermesztő a hideg az Argonneokban. Vezetőm M . . . főhadnagy, lovasvadász és én köpenyegeinkbe burkolva haladunk bele a koromsötét éjtszakába. A csillagok szokatlanul nagyok és hidegen csillognak alá, mintha tél volna. Ágyúk tompán dörögnek. Itt éjjel sincsen nyugalom. A tűz normális, ezt meglepé-
dettséggel állapítjuk meg. Az ellenség nem gyanakodik, nem készülődik más helyen valamire. Az erdőben sárossá lesz az út. Nyolc napja nem esett, de az utak feláztak és az autó szánkó módjára csúszik előre a piszokban. Mély lyukak és gránáttölcsérek. Egy kocsival találkozunk, kikerüljük, dülöngőzni kezdünk, a soffőr a második ösvényre hajtat és nagy fáradsággal őrlődünk ki az agyagból. A fekete fák zúgnak, a csillagok keresztülvillognak a sudarakon. Mindez olyan szép — az út rosszasa mellett is. Szétlőtt falu. Árnyak merülnek fel. Egy egészségügyi oszlop

útrakészen. Már talpon vannak? Az árkok legény-sége még vidám és egészséges, de ím a szürke hajnalban már ott állnak az emberek, kik majd bekötözik és elszállítják őket. Eloltjuk a lámpákat. Miután még egy második szétlőtt falun is keresztülhajtattunk, gyalog folytatjuk utunkat. Lassan jön a nappal. Ködös alakok suhannak el az út mellett. Tábori konyhák, betegszállítók, tartalékok. Hegynek felfelé megyünk. Az utat úgy tették járhatóvá, hogy fatörzset fatörzs mellé raktak. A törzsek fáját a sok kerék és csizma, mely itt hónapok óta hegynek fel és hegynek le járt, elkoptatta. Az erdő hirtelen megritkul. Nappal lesz. A szakadék kitágul és előttünk egy szégyellős kopasz hegykúp emelkedik. Az *első zónába* lépünk. Az első zóna: azok az árkok, amelyekért télen és tavasszal küzdöttünk. A magas fák gyökerükig megsemmisültek, de a cserje megint kizöldült. Ez a zóna szőlőhegyhez, komlóültetvényhez hasonlít. Árkok, törmelék, gránáttölcsepek. De azután a *második zóna* következik, maga a hegy. Milyen? Természetellenes, nem ad róla fogalmat semmi hasonlat! Képzeljünk el egy dühödtt és sűrű hullámú, felkorbácsolt óceánt, képzeljük el a viharos tengert. De ez a tenger itt agyagból való és hirtelen, egy pillanat alatt megmerevedett. Ilyen — és nem másforma ez a hegy.

Hullámok, ágak-bogak, kráterek, mélységek. A megmerevedett tenger a magaslat felé hőm-

pölyög. Közbe holt fák törzsei. Szétzúzott tölgyek, széttépett gyökérgyökérzet. Sehol egy fűszál, egy falevél, semmi egyéb, mint agyag és törmelék. A legvigasztalanabb és legborzalmasabb valami, amit a képzelet kigondolhat. Robbantási tölcser tölcser mellett és mind mély és széles. Hullaszag és más borzalmas dolgok szaga terjed. Az agyagkéregből emberi testrészek nyúlnak ki, a lyukakban posztócafatok, szétvert bádogedények hevernek. A magaslatra vezető borzalmas út ez, melyet a bátor argonnei harcosok sok hónap folyamán, lépésről-lépésre fűrtak maguknak felfelé. Itt minden robbantási tölcserért őrzöngve harcoltak, itt minden talpalatnyi földnek megvan a maga külön borzalma, iszonyata, hősiessége. Ezek a megdermedt agyaghullámok ezeket nyeltek el, ellenséget és barátot egyaránt. Most már hallgatnak.

Ezt a pusztaságot régebben nevekkkel jelölték. A híres Central-, Cimetière-, Bagatelle-erődök voltak itt, azokat júniusban és júliusban elfoglaltunk.

Vörösen és ködösen emelkedik a nap a halott agyagtenger fölé, mely vadsága legmagasabb fokán megdermedt. Gránátok panaszosan sírva szántanak végig a levegőn, lecsapódó lövedékek csattannak. Nehéz, német ágyú tüzel. A kilövés tompán és messziről hallatszik, mintha az ágyú a harcfront valamely más részéhez tartoznék. De a gránát hatalmasan zúg el fölöttünk és néhány másodperccel később, mennydörögve ropog a hegy.

Német lövészárók az Argemneokban, amelyet egy berlini utcáról neveztek el.

Három gránátot lő ki a nehéz üteg, azután hallgat. De más ágyúk tüzelnek. Egyik gránát kettős hangon énekel a levegőben: keresztben vágódik le. Egyes puszkagolyók zümmögve szállnak tova az agyaghegy fölött, egy gépfegyver rekedten ugat, puskák ropognak. Hirtelen az ellenséges gránátoknak egész hordája trillázik át a levegőn, egyik a másik mögött, őrjögő sietséggel. Azután recsegés-ropogás, egyszer, kétszer, hogy megremeg a föld. A francia nehéz vetőaknákat röpít el.

A rendes reggeli munka, egészen normális tűz. Minden jól áll.

A mélyen bevágott, szűk megközelítő árkon át a tábori konyhákból jönnek mögöttünk az emberek. Kettőnként egy-egy nehéz vasüstöt visznek egy-egy rúdon vállukon.

— Kávét hoztak?

— Nem, levest, ma korán kell enni.

Igen, ma különös nap van!

A nap ragyog és vakít. Az argonnei erdőben először van részem szép időben, de az árokfalakból jeges hidegség árad ki.

Fent a »Szamárórr«-on levő árkokban már mindenki talpon van. Először a württembergiekhez érkezünk, azután a poroszokhoz. Künn, ötven, harminc méternyi távolságban, a tuskésdrótok sorompója mögött, van a Marie Thérèse-erod. Kék füstfelhő lebeg felette, a »reggeli munka« gránátjainak és aknáinak füstje. Gránátok nyö-

szörögnek, sírnak és szörnyű csattanással csapódnak le. A nehéz, ellenséges vetőaknák úgy recsegnek-ropognak, mint beszakadó házak. Az őrsök fegyverben állanak, a gépfegyverek lesben állanak. Kézigránát, aknavetők munícióval, minden készen van. Rézhuzalok egy futóárokba vezetnek: 11 órakor kell az aknának robbannia! Mindenki dolgozik, nyugodtan, mert van idő. Lépcsőket ásnak a kitörésre, ostromlétrákat helyeznek el. Az argonnei emberek komolyak, gondolkozók, valamivel komolyabbak, mint máskor, mert tudják, hogy ez a nap mit jelent számukra. Ha megszólítja Őket az ember, elszántan és bátran néz a szemük.

— Jól csináljátok ma dolgotokat!

— Rajtunk nem fog múlni!

A tiszték előjönnek fedezékeikből és köszöntenek bennünket. Kapitányok, hadnagyok. Bizakodók és frissek. Tanácsokat adnak nekünk. Óvnak néhány veszedelmes szeglettől, ahol kézigránátokat dobnak, egy árokdarabtól, melyet ellenséges aknavetők oldaloztak. Ők figyelmeztetnek és oh jaj, néhány órával későbben már halott ezeknek a pompás embereknek néhány!

Tovább megyünk. Egy nehéz akna rettenetes csattanással robban fel a közelben. A szürkék, egyike lapátol. Az akna teledobta árkát földdel. Az árok hirtelen megszűnik. Vége. Be van temetve. Néhány ember ás.

— Mi történt?

— Tisztjeinket betemette a föld.

Borzalommal láttam, borzalommal beszélek róla. Az akna teljesen betemette az árkot. A szegleten — nem! Mellettem behúzott térdekkkel guggolt egy halott, feje mellére csüngött alá. Nem olyan volt, mint amilyen a halott ember. Tetőtől talpig szürke föld porozta végig, szürke por fejét, arcát és ruháját — és úgy hatott, mint valami behúzott térdű alvónak szobra, melyet kiástak.

Valamennyien — három tiszt és öt ember — a roham előtt estek el, a mindennapi reggeli harcban. (Amint később megtudtam: Schlie tartalékos hadnagy, századparancsnok, százada tisztjeivel, kik a támadás utolsó megbeszélésére gyűltek össze.) Tisztelet nekik és tisztelet neki, a kis, szürke, csöndes alvónak!

— Vigyázat!

Egy akna röpült a levegőn át és recsegve-ropogva csapott le mögöttünk. A lovas vadász, akinek szeme olyan zöld, mint formaruhája, megvizsgálta, hogy nem tudnánk-e a betemetett árkon át tovább csúszni. De lehetetlen volt. Rézsútos irányban, harminc méternyire lejjebb, a francia fegyverek leselkedtek. Nem volt sehol a legkisebb fedezék sem.

Vissza kellett mennünk. De most a szárnyasaknaknak egész sorozata jött. Az ellenség megfigyelte a találatot és most egyik nehéz aknát a másik után röpítette. Majd jobbra, majd balra kellett kitérnünk. Egyik előttünk csapódott le,

nem az árokban, hanem kívül, egészen közel, de nem robbant fel. Ilyen pillanatokban egész nyugodt az ember. Nem reszketünk és szívünk nem ver gyorsabban. Tudjuk, hogy teljesen a sors kezében vagyunk és ezzel vége.

Fent a magasban, az ég kékjén át úszik a vetőakna. Nem látszik nagyobbnak, mint valami vércse. Szárnyait, melyek repülését olyan nyugodttá teszik, egészen világosan lehet látni. Nagy sebességgel rohan tova, felséges ívben, csodálatos látvány. Ott állunk és követjük tekintetünkkel. Hirtelen vércse módjára csap le és pillanatról-pillanatra nagyobbodik. Vigyázat!

Visszafelé haladva, a szűk, kanyargó megközelítő árokban újra találkozunk a leveshordók-, kai és elfurakodunk az üstök mellett. Mihelyest meghallják az aknavető tompa, nem nagy zajt keltő kilövését, óvatosan kémlelnek kifelé. A csukaszurkéknek puskákkal, kézigránátokkal, gázálcokkal felszerelt szakaszai húzódnak el mellettünk. Egyesek nagy acélpajzsokat cipelnek. Az egyiknek puskáján: néhány tábori postacsomag. Az árkokat feltöltik. Egyre közeledik az óra ...

Keresztülmegyünk az agyaghullámok megdermedt tengerén. A reggeli tűz nyugodtabb lesz.

A lovas vadász előveszi óráját:

— Még öt perc!

Öt perc múlva nyolc. Ekkor kezdődik ...

II.

És pont nyolckor kezdődött!

Másodpercnyi pontossággal egy nehézkaliberű üteg tüzelt és az Argonneok megremegtek. A erdőbken gördült a visszhang. A nehéz üteg a ropogó lövéseknek sortüzet adta le. Azután minden oldalról kezdődött. Igen! A tüzérek már mindenütt készen állottak, harci vágytól égtek. A gránátok már a csövekben vártak, az ütegek már irányítva állottak és most ím megszólaltak! A pokol tombolt, recsegett-ropogott, nevetett, zörgött. A levegőt pattogás, sistergés, üvöltés, hörgés töltötte be, dobogott, kopogott, dörömbölt és korgott. A visszhang dörgött. Olykor úgy hallatszott, mintha valami dühöngő óriás kalapáccsal ütne-verne valami acélfalat. A tüzérek úgy dolgoztak, mint megőrült ördögök! A gránátok maguktól sisteregtek elő a forró csövekből, egyik a másik után, lövés, töltés, lövés, töltés! Az izzadság patakokban ömlött le arcukról, de így volt kedvükre. Egyre csak kifelé mindennel, amit a csövek kiadhatnak.

Fent, balfelől, kemény, mérges csattanásokkal tüzel egy nehéz üteg, hogy megremeg bele a föld. A lövedékek úgy zúgnak és csörögnek át a levegőn, mint vonatok, melyek vashídon dörömbölnek végig. Fent, jobbfelől, egy üteg csattan és a gránátok olyan sistergéssel üvöltenek ki a csőből, mint mikor a fölösleges gőzzel teli mozdony megnyitja szelepét.

Egy pillanatnyi szünet nélkül egyre recsegnek, kattognak, ropognak a lecsapódó lövedékek, mert nem messzire vagyunk az árkoktól. Olyan zúgás és tombolás tölti be a levegőt, mint mikor lavinák gördülnek le a hegységben. Olyan kiáltások és nyöszörgések hallatszanak felülről, mintha embereket démonok ragadnának el és kétségbeesetten panaszkodnának.

Ez a kezdet. Három óra hosszat, három teljes óra hosszat, 11-ig fog ez a tűz tartani!

Hisz mindez csak a megnyitó. A sakkjáték, melyet a vadász minden részletre és minden egyes fázisra kiterjedő aprólékossággal magyarázott meg nekem tegnap este, ím véres valósággá válik. Mudra tábornok játszik! Mudra megnyitója ^yez, és Istenemre mondom, ezt a játszmat nem szeretném vele játszani.

A tűzrohamot az utolsó hetekben a legnagyobb gonddal készítették elő. Gyalogság, pionírek és tüzérek vállvetve, egymást támogatva dolgoztak. Az aknavetőket beépítették, az ágyúkat felállították, a muníciót a helyszínére szállították, a tüzérségi és aknavetőtűz irányítói részére kedvező megfigyelőállásokat választottak és építettek ki. Oldalt a kilátás elég jó volt, de a középben, a főfronton, az ellenséges állásokba, melyek a magaslat lejtőjén és az erdőben voltak, nem lehetett belátni. Az ellenséges földműveken véghezvitt változásokat, az árkok megnagyobbítását csak nagy fáradsággal és veszélyek között lehetett

megfigyelni. Az ágyúknak és aknavetőknek fel-tűnés nélkül kellett magukat a hetek folyamán belőniök, nehogy felkeltsék az ellenség gyanúját. Senki sem sejtí, hogy milyen rettenetes fárad-ságot, mennyi ravaszságot követeltek ezek az előkészületek. Végre minden gránátnak, minden vetőaknának megvolt a maga pontos helye, minden ütegnek megvolt a maga pontosan megjelölt célsávja. Az ellenséges árkokat, földműveket, erőd-házakat, fedezékeket, bejáró-árkokat, utakat bor-zalmas, rendszeres tűzzel árasztottuk el.

Mudra megnyitója ijesztő pontosságú... Az órára nézek. 8 óra, 12 perc . . .

Mindenek kirohantak az útra, — ha szabad ezt a kifejezést használunk. Az út: nyomorúságos dorongösvény az erdőben. Mellette, a lejtőhöz szorítva, van a kötözőhely. Orvosok, betegszállítók, ordonáncok, tábori pékek és sofförök, mind ott álla-nak az úton, hogy hallják és lássák a tüzet, noha nincsen semmi látnivaló. A levegő csupa zúgás, suhogás, hörgés, őrzöngő süvöltés, ez az egész. Mindenki izgatott, mindenkit elfog a lelkesedés. Egy Beethoven-szimfónia, kétségtelenül, egészen más, de a tűzben van valami mámorító! Tűzhányó-hegyeknek és ős-zivataroknak muzsikája ez.

És milyen a világ ott fent az árkokban, ahonnan épen jövök? Tüzérségi megfigyelők és örök a földsáncok mögött húzódnak össze, olyan borzal-masan sustorékolnak és pukkanak a gránátok. Mely fedezékekben, melyek meg-megremegnek a

gránátok becsapódásától, guggolva vár a rohamra kirendelt legénység. És bent a Marie Thérèse műben? A kék ködfátyol vastag, sárgaszürke füstfallá változott. Föld- és rom-szökőkutak szállnak a magasba, tovább hátrafelé recsegve, szilánkokra hullva omlanak össze a fák. És semmi élő nem lehet látni.

8 óra 30 perc.

Egy német röpködő dong el az erdő fölött, hogy a nehéz mozsarak tüzeit irányítsa.

A francia felel. Már hét perc múlva tüzel ő is, de csak lassan jön bele a kerékvágásba. Tüzelése zavaros. Telefondrótok szétlőve. Az ütegek parancsra várnak. Ez nyomorúságos helyzet. A német megnyitó nagyon is váratlan és borzalmas volt. Csak 8 óra 30-kor lesz a francia tüzelés rendszeres. Most aztán szólnak az ágyúí. Zúgva jönnek lövedékei. A muníció rettenetes tömegeit szórja az árkokra és ormokra és a lárma kétszeres hevességgel tombol.

A kötözőhely közelében találkoztam Pfeil gróf hadosztályparancsnokkal. A gránátok üvöltése és zúgása között egykedvűen és nyugodtan áll, mintha otthon volna. És mégis, minden pillanatban ide csaphat egy gránát, úgyhogy tölteléke szétröpköd. A gránát vak és nem tiszteli az aranygallérokat.

— Ez a pokol! — mondja a parancsnok nyugodtan, de hangjában valami halk csodálkozás és sajnálkozás remeg.

És valóban, ha nem volnának tiszta és szilárd

képzeteim, képzeteim, melyek még a béke idejéből és egy ágyútalan világból valók és melyeket a legnehezebb kaliberek sem tudnak megdönteni, képzetek, melyek ezt a borzalmas vészvihart, véres, de múló fejezetként iktatják tudatomba, — mondom, ha nem volna így, most megadnám magamat és beismerném, hogy ez a föld, melyen élünk, már az a pokol, melyről a biblia szól.

Az ágyúvihar szünet nélkül, egy másodpercnyi szünet nélkül csattog és dördül a hegyekben.

— Ím, most már megélnékül, — mondja a hadosztályparancsnok nyugodtan — nemsokára ide lő.

Egy gránát úgy zúg el fejük fölött, mint valami villámgyors, gonoszindulatú óriási rovar és a közvetlenül szemben emelkedő magaslaton hirtelenül egy sárból és füstből való óriási pók száll fel, magasabbra, mint a legmagasabb tölgyek. Saját-ságos, a lecsapódást jelző fekete oszlop már az erdőben állott, míg a fül még a lövedék sistergését hallotta. Szürke füsttömeg porzik szét a fák között. Azután néhány gyutacsos gránát jön. A francia ütegeink után tapogatódzik.

— No, mit mondtam! — mondja a divizionárus és nevet. — Csak hadd lőjjön, amíg meg nem unja ...

És tarackjaink olyanokat csattannak, reccsennek feleletül, hogy megremeg a föld.

A tölgyek között, ahová a gránátok épen lecsapódtak, egy katona kúszik az erdőben lefelé. Mi az ördögöt keres az ott?

A hadosztályparancsnok háborús élményeiből beszél el egyetmást, beszél az Argonneokról, nagyszerű csapatairól. (Oh, valóban azok!) Elmondja, hogy hadosztálya hátramaradottjai részére alapítványt teremtett, amely már többre rúg 30.000 márkánál. Elbeszélgetünk, mintha valahol szivarozva üldölgélnénk kedélyesen.

Mellettünk, a kötözőhelyen, már mindent a legaprólékosabban előkészítettek. Egy barátságos orvos a főparancsnok. Csupa élet és csupa buzgalom és bizonyára kitűnően megállja helyét. Milyen jótétemény, ha a megsebesült ennek a > szeme elé és ennek a keze alá kerül! Műtőasztal, kötözőszer, műszer, minden készen van. Az apró kamrák csak úgy ragyognak. Az orvosok várnak.

A lovas vadász az erdőn keresztül felvezet egy kis bódéba. A küzdelem alatt itt tartózkodik Körbling dandár parancsnok vezérkarával. A tábornok a legszívélyesebben üdvözöl. Barátságosabban ritkán fogadtak, mint itt az argonnei hősök között.

Itt, ebben a bódében lázasan, de azért mégis nagy nyugalommal dolgoznak. Baessler százados, az adjutáns, állandóan a telefon mellett ül.

— Adja meg nekem ezt vagy azt a helyet, — szólítsa X. Y. urat! — Hogyan? — A tűz nagyszerűen irányul, — a franciáknál robbantást figyeltek meg. Valószínűleg valamelyik muníciós raktár . röpült a levegőbe. — Mondja meg X. Y. úrnak, hogy a mozsarak eredménye nagyszerű. — Repülő-jelentés érkezett, Az első lövés azonnal Harazéeba

(kicsi falu) ütött be, — éppen így első lövés Viennele-Châteaub. Igenis, köszönöm. — Most erre és arra a pontra fogok tüzelteni. Jelentés érkezett, hogy a francia itt-ott erősítéseket igyekeznek előretolni.

A telefon tülköl. Szünet nélkül folyik a munka.

A bódé kis ablaka minden ágyúlövésnél megzörren. Künn süt a nap. A gránátok hatalmas erővel zúgnak tova. Olykor zurrogás tölti be a levegőt, vagy csörrenés hallatszik, mintha acélhúr pattanna szét; eltévedt golyók, szilánkok, melyek tovasurrannak az erdőben.

A tűz kissé lanyhult, de még mindig pokol a dörgés és csattanás.

A telefon tülköl.

— Igenis. X. ezred jelenti, hogy tűzünk rövid és saját árkaikat veszélyezteti.

— Ez lehetetlen, — feleli a hadsegéd. — Valószínűleg ellenséges lövegek csapódnak le.

Igaza volt. Néhány perccel később beérkezik a jelentés, hogy két ellenséges röpülő van a levegőben és az ágyútűzet az illető árkokra irányítja.

— Röpülőt küldök fel, — feleli a hadsegéd.

Valamelyik másik hely már jelentést tehetett, mert öt perccel később egy német kétfedelű, egy harcú repülőgép zurrog ott fenn, magasan az erdők fölött.

Szorosan összeszorulva ebédelünk. Úgy tálalnak, mintha messzi hátul a biztos tápvonalban lennénk és a gránátok sóváran zúgnak tova fejünk fölött.

A hadsegéd a szűk szobában ül, háttal a telefonnak, hogy csak a kezét kelljen kinyújtania a kagyló után. Minduntalan félbeszakítják, de azért jut ideje, hogy megtöltse poharamat és hogy megnézze, nincs-e semmi bajom. Lassan kúsznak tova az órák.

Tizenegy óra felé újra az előbbi őrjüngéssé dagad a tűz. Az ütegek támolyognak. Csak ki mindennel, amit a csövek kiadhatnak! Különösen azokat az ütegeket borítják el a gránátok záporával, melyek a rohamozó csapatokra nézve veszedelmesekké válhatnak. A tüzet előbbre irányítják. Azután roppant robbanásoktól recseg-ropog-csattan az erdő: az aknákat robbantották föl. A föld reszket.

Immáron tizenegy óra. A rohamozó oszlopok a fedezékekből és biztos tárnákból a legelülső állásokba nyomultak. És most ki kell rontaniok az árkokból. A legnagyobb feszültség percei ezek!

III.

Most immáron lépcsőkön és rohamlétrákon másznak át a homokzsákok sáncain. Az előrehajtott futóárkokon át rohannak az ellenségnek. Az egész, több mint $3\frac{1}{2}$ kilométernyi vonalon.

Övükön és kezükben kézigránátokkal, nyakuk köré kötött homokzsákokkal, szájuk és szemük előtt gázvédő-álarcokkal, puskával a hátukon, védőpajzsokkal, fejszéssel, csákányokkal és győzni —

vagy meghalniakarással. páncélozott szívvel —
imígy törnek előre!

A golyók süvítenek és a gránátok becsapnak. Az egyik ember elesik, miközben kiugrik az árok-
ból, a másik az ároksáncon, egy harmadik a máso-
dik lépés után, de a bajtársak hurrá-kiáltással
rohannak be füstbe, gőzbe!

Az ellenséges árkok és földművek rommá löve,
— de az ellenség még szívósan és kétségbeesetten
tartja magát elpusztított állásai romjai között.
Összelőtt fedezékekből túrja ki magát, betemetett
árokából ássa magát napvilágra. A puskák ropog-
nak. Ároklukakból tüzel, gránáttölcsérekből. Rom
és törmelék között irányítja a gépfegyvert, amely
még sértetlen. Egy futóárokban tömörült össze, a
kézigránátok pukkannak, csattannak, tovább! Az
ember elesik gőzben, füstben. A bajtársak már
messzi vannak. Előre! Elesik a tiszt! Előre
torlódnak az egész vonalon. Heves és véres a
közelharc..

Gondolataink fent vannak náluk, náluk kíván-
ságaink, reményeink és aggodalmunk. A feszültség
ott ég a szívben, az agyban. Sikerülni fog? Egész
terjedelmében? És kis áldozatokkal fog vájjon
sikerülni? A leggondosabb, legaprólékosabb elő-
készítés és ezerszeres megfontolás mellett is, előre
nem látható véletlenekkel kell számolni.

Nagy csend van bódénkban.

— Figyeljük meg, vájjon csak gyalogsági tűz
hallható-e? — mondotta a generális és kiléptünk.

Erős gyalogsági tűz semmi jót nem jelentene. Hallgatódzunk. Gyalogsági tűz szinte egyáltalában nem hallható. Jól állunk! Az ágyúk szünet nélkül dörögnek és durrognak. Most már természetesen nem Marie-Thérèse-re tüzelnek, ellenséges ütegekre és a bejáratokra ontják a pergőtüzet. Az ellenséges lövegek csattannak, ropognak az erdőkben. De a csattanások rövid szüneteiben lélegzetünket visszafojtva figyelünk felfelé. Ezek egyes lövések. Ekkor egy gépfegyver kezd tompán kattogni.

— Francia gépfegyver! — mondja egy tiszt halkán és szorongva.

Minden szív ott fenn van náluk, hisz most a német ügyért harcolnak.

Ekkor érkezik a hír, hogy a támadás jól halad előre. Fellélegzünk. 11 óra 30-kor kapjuk az első határozott jelentést. Az X. ezred elfoglalt két árkot és körülbelül száz foglyot ejtett. Minden nagyszerűen halad előre.

Az adjutáns a telefonnál ül és mihelyt valami hírt kapott, közli velünk.

11 óra 40 perckor: Az Y. ezred néhány árkot rohant le, egy csomó foglyot ejtett, gépfegyvereket, aknavetőket zsákmányolt. A »Szamárorr« emberei, akiknél ma reggel voltam. Az ezrednek nagy híre van az ellenségnél, a francia retteg tőle.

Egy másik ezred jelenti, hogy erős ágyútűz folytán nehézségei voltak az árkok elhagyásánál, de most gyorsan halad előre. Néhány tiszt, sajnos, elesett. Egy pár óra előtt még beszéltem velük.

A tábornok maga elé néz és mély lélegzetet vesz. Háború van, ezt egy pillanatra sem szabad elfelejteni.

Egyik jelentés a másik után érkezik. A Z. ezred jelenti, hogy 150 foglyot ejtett. Az előírt vonalat elérte. A szomszédos ezredhez csatlakozott.

A jelentések mind kedvezően hangzanak. Száz fogoly, kétszáz, háromszázötven. Semmi kétség: a támadás sikerült. Mudra nyert!

IV.

A támadás azonban így folyt le:

A gránátok és aknák több helyen teljesen pozdorjává lőtték a francia állásokat, úgyhogy az árkokat simán lehetett lerohanni. Más pontokon elkeseredett szurony- és kézigránátharcokra került a sor. Különösen ott, ahol a sok és jól beépített gépfegyver nem maradt sértetlen.

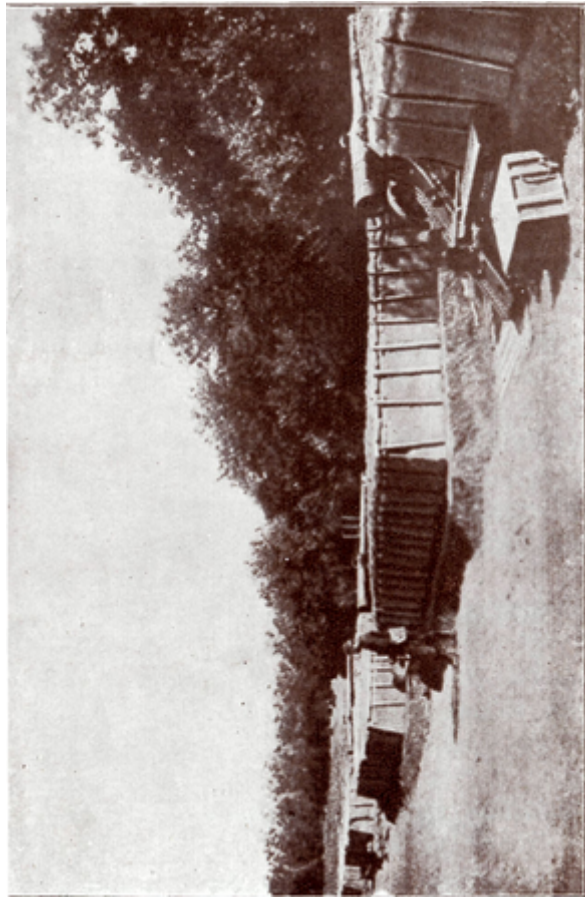
A jobb támadó szárnyon, Hahn őrmester rohamozó csapata, rövid kézigránátharc után elérte az X. ponttól északra eső árkot. Az árkot abban a pillanatban oldalvást elgátolták. Ugyanennek az ezrednek szakaszában egy árokgócpontnál elkeseredett közelharcra került a sor: több erős erőd-házért küzdöttek, amelyekből gépfegyverek halált és pusztulást okádtak. Az erődházakat két oldalról kézigránátokkal támadták meg és a gránátosok már 11 óra 15 perczkor el is foglalták. A Zaizer és Maurer tartalékos hadnagyok vezetése alatt

álló rohamoszlopok közben feltartóztathatlanul előre nyomultak és dühödt kézigránátharcokban egyik árkot és erődházat a másik után ragadták el az ellenségtől.

Baur tartalékos főhadnagy százada azokat az árkokat, melyeket Hahn őrmester elgátolt, nyugat felé felgöngyölte, noha az ellenség kétségbeesetten védekezett kézigránátjaival. A mieink gépfegyvereket vonszoltattak maguk után és az elfoglalt állásokba építették be. A szabad terepen menekülő franciákat azonnal tűz alá vették.

A frontközépen rohamozó szomszédos ezred szabad terepen hatalmas rohammal tört előre. A drótkadályokat szétvágta, széttépte és gránátlyukakon, robbantási tölciséreken és földre döntött fákon át így rohantak előre. Az első ellenséges árkot a heves tűz mellett is gyorsan elfoglalták és a második állást vakmerően megtámadták. Hensler zászlós, az egyik rohamoszlop vezetője, az első árok megrohanása közben súlyosan megsebesült. Közvetlenül mögötte századparancsnoka, Vogt tartalékos hadnagy jött. A második ellenséges állás előtt egy gránát ölte meg. A halál ezer alakban zúgott itt át a levegőn. Ungerer tartalékos hadnagyot, aki Vogt hadnagytól balra rohant előre oszlopával, mell-lövés érte és súlyos sebével összeroskadt. Egy zenész, ki tisztje segítségére sietett, halálra találva zuhant mellette a földre.

A gránátosezrednek hatodik százada a gép-

Vászerezőn kiépített francia tüzérségi állások az argonnei erdőszélességben.

fegyvergolyóknak valóságos záporába került. Majdnem az egész legelülső rohamoszlop elpusztult. Mint az elsők egyike, Lutz pionír-altiszt egy gépfegyvernek ugrott neki — és meghalt

A küzdelem forró volt, az ellenfél tüze gyilkos.. Már-már úgy látszott, mintha ezen a helyen megakadna a támadás.

Eisenbach hadnagy összeszedte embereit:
— Mindenáron előre kell jutnunk!

A vakmerő tiszt néhány lépés után elesett. Egy golyó szíven találta.

De a gránátosok számára nem volt több megállás. Rettentő dühvel támadtak, egykettőre hatalmukba kerítették az első és második árkot és 11 óra 20 perckor elérték a harmadik ellenséges állást. Az ellenség menekült. A tüzérségi megfigyelők a rohamozó gránátosokkal együtt törtek *előre és azonnal* az előretolt, elfoglalt állásból irányították a tüzet.

Éppen ilyen vitézül verekedett a szomszédos század is. Itt Schäfer tartalékos hadnagy halt meg a hazáért. Mikor átugrotta az első árkot, egy kézigránát bal halántékon találta és azonnal megölte. A kézigránátot a franciáknak egy olyan csoportjából hajították, mely részben magasra tartotta már kezét. A bátor tiszt halálát Süper gránátos menten megbosszulta az illetőn, ki a kézigránátot dobta. Az egyik erődházból gépfegyver szórta golyóit a rohamoszlopok közé és több gránátos összeroskadt. Ekkor egy Eisele nevű

dobos az erődháznak rontott és egy oldalról dobott kézigránáttal elhallgattatta a gépfegyvert.

10 óra 20 perckor ez a század is elérte célját.

Épen ilyen heves volt az a harc is, melyet a gránátosok és a Charmespatak-szakadék közt előrohanó porosz gyalogezrednek kellett megvívnia. Az egyik résznek arcban kellett támadnia, egy másik résznek az volt a feladata, hogy balra kanyarodva a szakadékban levő erődházakat és árkokat foglalja el. Minthogy itt jól lehetett megfigyelni, a harcvonalnak ezen a részén különösen pusztító hatása volt az ágyú- és aknatűznek. Az ott elfogott foglyok teljesen meg voltak törve. Különösen a völgyszakadékban és ettől délnyugatra volt a pusztítás borzalmas. A halottak halmokba heverték az összelőtt árkokban és befedett erődházakban.

A porosz ezred rohamhullámai minden nagyobb ellentállás nélkül áradtak túl a két legeiül levő árkon. De a harmadik ellenséges árokhoz vezető összekötő árkokért elkeseredett küzdelem folyt. A poroszoknak lépésről-lépésre szuronnal és kézigránátokkal kellett maguknak az utat egyengetniök. De feltartóztathatlanul nyomultak előre a sűrű cserjével borított lejtőn. Mikor a rohamszázadok a harmadik francia főárokhoz közeledtek, két gépfegyver gyilkos tüze fogadta őket. Pallin hadnagy és két altiszt vakmerően ugrottak neki annak a gépfegyvernek, mely a rohamot legjobban veszélyeztette. Súlyosan megsebesültek. De utat nyitot-

tak. Két embernek sikerült a gépfegyverhez hozzáférközniök és az utolsó pillanatig tüzelő franciákat ártalmatlanná tenniök. A második gépfegyver kiszolgáló legénysége elmenekült.

A támadás tervének megfelelően, az egyik század, mely a rohamozó bajtársakat követte, parancs szerint balra kanyarodott és szakaszonként tört a Charmespatak-völgy szakadékába. A völgy mélyén szilárdan állást foglalt és elzárta a szakadékot. A szemben levő lejtőről azoknak az ezredeknek bajtársai intettek le hozzájuk, kik a völgyszakadék túlsó oldaláról, a St. Hubert-hegyhátról támadtak és épen olyan bátran és vakmerően nyomultak előre, mint az innenső oldalon harcoló csapatok.

A poroszoknak egy százada parancs szerint a kiinduló árkokban maradt vissza. Mikor vezetőjük, Steinbrecht főhadnagy 11 óra 15 perckor észre vette, hogy lent a völgyben hogy állanak a dolgok, ő is támadott. A muskétások az ostromlétrákon átmásztak az ároksáncon és halálmegvetéssel rohantak a völgyszakadékba zárt és dühösen harcoló franciákra. De közben az itt parancsnokló francia százados kénytelen volt magát megadni. Mindössze hatvan embere maradt.

A Charmespatak-völgyön innen és túl, a »Szamárorr «-on és a »St. Hubert-hegyhát «-on, már röviddel 12 után elértük, sőt részben túl is haladtuk az előírt vonalakat.

V.

Tizenkét órákor jöttek az első foglyok a völgybe le.

Fiatal legény lépett bódénkba:

— Tábornok úr, az első foglyok! Csodálkozva néztünk egymásra.

— Már ... — mondotta a tábornok és az erdön át lementünk a dorongúthoz.

Ott állottak. Három ember. Izzadtan és tetőtől-talpig sárosan jöttek az árkokból. Siralmas benyomást tettek ránk. Mintha teljesen megtörtek volna. Az egyiknek fején kis sapka volt. Egészen ősz volt. Negyvenegy éves bretonember. Piszkos, durva keze reszketett az izgalomtól. A másik kettő fiatal, mintegy 20 éves fickó volt. Feketehajú, kerek feketeszemű. Fejüket kékesszürke acél-sisak fődte, egészen újak voltak és a középkor ostromsisakjaihoz hasonlítottak. A fickók nem tetszettek nekem. És mikor kérdezni kezdtem őket, menten összevesztek. Az egyik szemére hányta a másiknak, hogy a cserjésbe bújt el. Hogy siettek a fogságbajutással, az látszott rajtuk. Toulouse-i emberek voltak.

— Mi fog velünk történni? — kérdezte a hősök egyike aggódó tekintettel.

— Elküldenek benneteket Németországba, valamelyik fogolytáborba, — feleltem.

Meg volt elégedve. Vájjon mit gondolt? ...

De most immáron élénkület kezd az erdei út.

Egy erdei vasút vezet el közelében. Azon targoncák futnak, melyeket négy-négy betegszállító tol maga előtt. A targoncákon egymás mellé szorulva sebesültek ülnek és fekszenek. Az egyik targoncán egy fiatal francia guggol, ki egyenlő időközökben jajgat és nyöszörög. Különben ritkán hallani a fájdalomnak valami hangját.

Hordágyat visznek el mellettünk. Egy csuka-szürke fekszik rajta.

— Mi baj? — kérdi a tábornok.

— Láblövés!

— Hát akkor gyorsan a kötözőhelyhez.

Egy másik hordágy szökken el mellettünk a betegszállítók vállán. Haloványan és csendesen nyúlik el benne egy francia.

Könnyen megsebesültek a maguk lábán jönnek. A tábornoknak mindegyikhez van egy szíves szava, barátságos megszólítása.

— No, mi baj? — kérdi az egyik szürkétől, kinek jobb kezét véres rongyok borítják.

— Gránátszilánk.

— No, reméljük, nem lesz nagyobb baj. Tudja, hogy hol van a kötözőhely. Mindjárt itt szemben.

Mint apa gyermekeivel, úgy beszél a tábornok embereivel.

— Hogy állnak fent az ügyek?

— Három árkot foglaltunk el, tábornok úr!

— No, ez nagyszerű! Csak gyorsan a kötözőhelyhez!

Targoncák, hordágyak szünet nélkül.

Egy bekötött karú gránátos, kit egy betegszállító támogat, szilárd lépésekkel, büszke, egyenes tartással jön felénk. Arca sápadt a fájdalomtól és a kiállott borzalmaktól. A tábornok dicséretére felragyog az arca. Az egyik targoncán sebesült ül, kinek feje egyetlen fehér gombolyag, melyet véres foltok tarkítanak. De összefont karral, látszólag egészen jókedvűen ül helyén.

Meg nem áll az áradat és a gránátok ott sűrűsödnek és zúgnak fölötté szüntelenül.

Egy gránátos, kinek fejét véres kötés borítja, a tábornok elé lép és összeveri bokáját:

— Hol beszélhetnék X. őrnagy úrral? jelentést kell neki tennem.

A vér lecsurog a hősnek arcán.

— Mit kell jelentenie?

— Az ezred három árkot elfoglalt és több mint 200 foglyot ejtett.

— Majd hozzájuttatom a jelentést. De most siessen, hogy rendesen bekötözzék.

A sűrű összecsapja csizmáit és megfordul. Micsoda emberek ezek!

Egy másik bekötött fejű közeledik. Már a roham előtt megsebesült, de azért még az egész támadásban részt vett.

Most immár sűrű tömegekben hullámszerűen lefelé a foglyok. Felállítják és megolvassák őket. Majdnem valamennyi azt a kékesszürkére festett acél sisakot viseli. Csak egyesek hordanak sapkát vagy kötöttek zsebkendőt fejükre. Pizkosak, elvadultak,

rongyosak, porosak, eltompultak, sápadtak és kimerültek, de sokkal jobb benyomást tesznek, mint az első három. Részben az északi megyékből, a Bretagneból való emberek, részben déliek, toulouseiak, Nimesbe, Marseilleba valók. Némelyek már újra pipáznak, vagy szivarvégüket szívják. Egyiknél egy fél kenyér van, a másiknál valami takaró. Megmutatják feleségeik, gyermekeik arcképét és megkérdik, megtarthatják-e? Persze hogy megtarthatják. Olykor egyesek, kik itt véletlenül összetalálkoznak, megrázzák egymás kezét. Hosszú, jelentős kézszerítés ez!

Némelyek megsebesültek és kötés van rajtuk. Az egyiknek a keze van szétzúzva, a másiknak karját ütötte keresztül a golyó.

A tábornok végignéz az oszlopokon. Mihelyt sebesültet lát meg, maga elé inti, kérdez, kutat, aztán odaszól valamelyik emberéhez:

— Vigye ezt az embert a kötözőhelyre!

Minden oszlopból kiválik a megsebesültek egy kis csoportja és a vezető mögött sántikál, ugrál, botorkál a vezetők után.

De a tábornok szeme ott van mindenütt. Azokat is látja, akik az oszlopok mögött jönnek, megszólít, bátorít, dicsér.

Ím, itt jön vissza az én gránátosom is, ki két postacsomagot visz a fegyverén. Reggel ment fel az árkokba. Itt van megint. Egy kézigránát megsebesítette az arcát. Annyi ideje sem volt, hogy felbontsa csomagjait.

Egyre több fogoly szorong a dorongúton. Egész szakaszok és századok — és a hegy túlsó oldalán szintén százával tolonganak hír szerint!

A tábornok nem tudja a rengeteg tömeget áttekinteni és így én megyek végig az oszlopokon, hogy kikeressem a sebesülteket.

— Tábornok úr, itt van egy ember, ki kézlövést kapott.

— A kötözőhelyre vele!

Atyailag gondoskodik a tábornok az ellenségről. Barátságosan és egyszerűen beszél a foglyokkal.

Az egyik fogoly megkérdi tőlem, hogy nem szabad-e neki is a kötözőhelyre mennie. Jól meg-nézem. Kissé ijedt és halovány, de sebet nem látok. Lövéseket kapott ott lenn, mondja. És abban a pillanatban leereszti nadrágját és látom, hogy a felső combján és alteste fölött valóban golyók érték.

A tábornokhoz vezetem. Ott is le akarja azonnal eresztetni a nadrágját, de a tábornok úgyis hisz neki,

— Vigye ezt az embert is — mondja a vezetőnek. — Támogassa, így, előre.

Egyik oszlop a másik után vonul el. Most, egy órákor már 1400 foglyot jelentenek. Összesen kétezerre emelkedett számuk. Egyre újak özönlenek az erdőből. Targoncák, hordágyak, sebesültek. Az erdei út nyüzsg. Sohasem fogom az argonnei erdőnek ezt az útját elfelejteni.

A kötözőhely előtt sűrű tömegekben fekszenek és állanak a sebesültek, Nyugodtak és úgy érzik.

biztonságban vannak. Az orvosok benn dolgoznak a kis kamrákban. Látom, hogy a barátságos, életvidám főorvos komolyan és odaadással mint fejt le ollójával egy véres cafatot.

Az egyik hordályon fiatal legény fekszik, szétzúzott csuklyókkal. Mellette egy gránátos, aki percről-percre fakóbb lesz és akin semmiféle orvos sem tud többé segíteni.

Az ágyúk dörögnek, lecsapódó lövegek csattanak, gránátok hörögnek és végigszántanak a levegőn. Eltévedt golyók és bombadarabok surrognek, zördülnek. Lent, a fák alatt, kékesszürke tekergő kigyóként a foglyok húzódnak tova.

De fent az árkokban még mindig forrón és és véresen tombol a harc. A puskák ropognak, gépfegyverek kattognak. Az elfoglalt árkokat rendbe kell hozni, a védőpajzsokat és homokzsákokat a másik oldalra kell átszállítani. Ahol az ellenséges árkokat nem lehet használni, sebtében új árkokat kell ásni.

Röviddel 12 után már valamennyi ezred elérte az előírt vonalat. Két órakor biztonsággal meg lehetett állapítani, hogy győzelmünk teljes. Az ellenségnek veszteségei halottakban, sebesültekben és foglyokban jelentékenyek voltak, a mieink, hála a fényes tűz-előkészítésnek, csekélyek.

A kötelékeket rendeztük, a legszükségesebb hátsó összeköttetéseket helyreállítottuk. A legeiül levő, új, 200—400 méterrel előretolt árkokban már működött a telefon, Gépfegyvereket, aknavetőket

építettek be és ezek azonnal megkezdték munkájukat. A tüzéség megfigyelői már kiválasztották új megfigyelőhelyeiket és az előretolt pontokról irányították a tüzet. Készen voltunk, — ha jönne az ellenség!

Mi azonban keresztben áttörttünk az Argonneokon, hogy megtudjuk, mint folytak le a dolgok a hegynek másik oldalán.

VI.

A Charmespatak-völgyön túl is, a St. Hubert-háton is minden kívánságunk szerint ment. Mint a »Szamár«-on, vitézeink itt is pont 11 órakor törtek ki az árkokból és megverték az ellenséget. Mostanig, délutánig, nyolcszáz foglyot ejtettek.

A nyomorúságos argonnei falu görbe. Púpos utcáját kékesszürke franciák árasztják el. És fent már új oszlop jelenik meg. Egy egész zászlóalj gyűlt itt össze. A falu lakói a kapuk előtt állanak és megbámulják honfitársaikat. Egyik-másik helységben azt láttam olykor, hogy az asszonyok sírtak, ha foglyokat vezettek tova. Itt nyugodtan nézik. Már százak és ezrek jöttek le az erdőkből falujukba.

Majdnem valamennyien a kékesszürkére festett acélsisakot viselik, melyet mélyen fejükre nyomnak, úgyhogy még épen csakhogy egyenesen tudnak maguk elé nézni. Egyesek elvesztették, vagy eldobták és zsebkendőt kötöttek fejükre. Egyik csak a sisak bőrbélését viseli. A sisak vala-

mennyinek szokatlan és kissé komikus külsőt ád. Bizonyos, hogy odaát náluk sokat nevettek és tréfálkoztak, mikor az első fura sisakos katonákat meglátták. Mert sokat nem érhet. Ehhez túlságosan vékony. Szilánkok és eső ellen talán megvéd, golyókat, melyek különös hegyes szögben érik, talán elterel. De ez aztán minden és kérdéses, hogy ezek a csekély előnyök felérnek-e a hátrányokkal. A sisak aránylag nehéz és a szegény fickók mind szörnyűségesen izzadnak.

A foglyokat nagyjából kimerítette és eltompította a küzdelem. Nagyon is összevissza-társaság. Vannak köztük nagyok, kicsinyek, komoly férfiak, éretlen fiúk, feketeszeműek, kékszeműek, soványak, kövérek, szakállasak, őszhajúak, tejfelesképűek, de valamennyien vitézül verekedtek. Kékesszürke köpönyegeik agyagosak, piszkosak, cipőik szétáztak, lábszárvédőik rongyosak. Csatából jönnek, ezt nem szabad elfelejtenünk, felszerelésük mindenestre jó. Egyesek vörös gyapjúövet viselnek, mások gyapjümellényeket, egyiken kék munkásruha van. A sebesülteket már mind különválasztották. Csak egyesek kezét vagy fejét borítja kötelék. Valami könnyű horzsolásuk van. Füstölnek, rágnak, összeszedik zsebükből azt a vacakot, amit a katasztrófából megmentettek. Némelyek már újra nevetnek. Oldalvást állanak legyőzőik: a *trónörökös* és ő kegyelmessége *Mudra*, a parancsnokló tábornok, nézik őket és megbeszéljük megfigyeléseiket.

A trónörökös két fiatal fickóhoz lép, kik nadrágzsebük dohánymaradékából cigarettát sodornak maguknak és. nincs tüzük. Odanyújtja nekik gyufaskatulyáját és megszólítja őket. Hát valami jó modora nincs a két fickónak, toulousei kikötőmunkások. Élénken fecsegnek, füstölnek és nevetnek. Örülnek, hogy kint vannak a csávából, nem tagadják. De a trónörökös barátságosan, egyszerűen beszélget velük, mint a saját katonáival. Verekedtek hazájukért, a halál ezerszer ment el közvetlenül mellettük, itt tehát nem a modor a fődolog.

Balra, néhány lépésnyire oldalt az izzadó, piszkos foglyok sűrű soraitól, az elfogott tisztek csoportja áll. Magatartásuk méltó rangjukhoz. Egyenruhájuk egyszerű, bőven és kényelmesen szabott, szinte a közlegény egyenruhája. Semmi dísz, semmi jelvény. Kabátujjuk hajtókáján két keskeny, három centiméter hosszú, vízszintes, elhalványodott arany-szegély. Ez az egész. Ez az egyenruha nem áll a hiúság szolgálatában, ezt nem állíthatja senki. Kékesszürke sapkát viselnek. Hová lettek a francia hadsereg díszes, álarcosbálba illő külsőségei?

Komolyan és gondolkozva néznek maguk elé. Gyötrelmes és lealázó a helyzetük, bárha mindenki azon van, hogy kímélje érzelmeiket. Az egyik tiszt halovány, mint a fal és teljesen kimerült, A semmibe néz. Mellette egy fiatal hadnagy áll, még nincs huszonnégy éves, Vonásai finomak,

Arcának izmai vonaglanak, az égre néz, majd le a földre, rágja ajkát, a könnyekkel küzd.

Valamennyien szenvednek. De embereik mindjobban beletörődnek helyzetükbe. Fecsegnék és nevetnek. Mind túlságos sietséggel és buzgósággal adják tudtomra, mennyire »gratulálnak maguknak«, hogy künn vannak a csávából. Támadásunk teljesen meglepte őket. Az ágyútűz borzalmas volt. Alighogy észrevették, már le is rohantuk őket. »Támadásuk, ezt be kell. vallani, sikkes volt!«

Egy fiatal, intelligensnek látszót szólítok félre és beszélgetek vele. Ő is délről való. Egy árokban harcolt, melyet nagyobbára betemettünk, kézi-gránátokat dobtunk beléje, ők maguk ránk tüzeltek, lárma, füst és máris fogva volt. Kitérta karjait és a vidékre mutatott:

— Látom a hazámat, mindent a legnagyobb rendben látok. Látom itt ezt a falut és az embereket, minden tiszta, a föld meg van mívelve, állat van elég. És nekünk azt mondták, hogy a németek mindent kifosztanak és leperzselnek. Nem hiszek a szememnek.

Egyre új foglyok özönlenek a faluba. Az erdők fölött egy ellenséges röpülőre tüzelnek. Az ágyúk még egyre dühösen dörögnek. Estefelé egyre jobban nő a tűz és éjjel szünet nélkül és mérgesen hallatszik a dörgés. Az ellenség néhány gyöngye ellentámadással próbálkozik, melyeket minden fáradság nélkül utasítunk vissza.

Reggel elvonulnak a foglyok. Hosszú, kék

szalag kanyarog a völgybe, A fiatal tiszt összeszedte magát és csöndesen és megadással megy tova a kék acélsisakok mögött, mint valami gyászoló a halottasmenetben.

Egy francia kapitány siet ki a faluból. Elkésett. Feje be van kötve, tegnap nem láttam. A lovas vadászhoz siet, megrázza a kezét, megtörve, kétségbeesve, megrendülve, mint ahogy nehéz bánatunkban egy barátunk kezét szorítjuk meg, akiről tudjuk, hogy megért, hogy bízunk bennünk, hogy hisz bennünk. Vannak a népek közt vonatkozások, melyeket a világnak semmiféle diplomáciája nem tud kiirtani.

— Vigasztalódjék, — mondja a lovas vadász — ez a háború!

A kapitány nem felel, megtörten rázza meg bekötött fejét és kétségbeesett, nagy lépésekkel siet csapata után ...

A csatának vége van, a csatát megnyertük. Az ellenséget a magaslat szegélyéről, melybe minden erejével bele akart kapaszkodni, végleg levetettük. Kétezere fogoly, ötven gépfegyver és nagy zsákmány. Nagy győzelem ez!

De mennyire csodálkoztam, mikor a francia jelentésben azt olvastam, hogy az egész nem volt megint semmi. A trónörökös serege egyáltalában nem vívott ki sikert. Két támadás, mely balul ütött ki, — a mi jelentésünk fantasztikus számokat tartalmaz és helyesen jár el, aki ezeket a számokat ilyen esetekben tízzel elosztja ...

Nagy Franciaország! Örököd gyanús kezekbe került. Szellemed örököséidnél frázissá lett és a frázis hazugsággá.

Ez volt a Marie-Thérèse ellen intézett dicsőséges roham!

Mudra tábornok a következő napiparancsot adta ki:

»Büszke örömmel fejezhetem megint ki hálás elismerésemet a győzelemhez szokott csapatoknak a tegnapi nap tetteiért. 1915 szeptember 8-ika teljes argonnei siker, egy előrelendülés és előreszorítás, melyet az X. francia hadtest 2000 fogollyal nyugtázott. Különösen dicsőséges napja volt ez a tüzérségnek és aknavetőknak, kiknek mintaszerű előkészítő akciója a kézigránát és szurony számára a győzelem útját egyengette és mint annyiszor, a rohamoszlopokból a hála és köszönet érzését váltotta ki.«

A trónörökös és a württembergi király szintén szerencsekívánataikat fejezték ki a vitéz argonnei harcosoknak.

ZÁRÓSZÓ.

Marie-Thérèse elfoglalásával végre volt hajtva a nagy terv. Azok a magaslatok, melyek az erdős hegység fölött uralkodnak, német kézen voltak. De az Argonneokban folyó harc azért nem akadt meg. Szeptember 28-ikán La Fille Morte mellett elfoglaltunk egy árkot, hogy megjavítsuk állásunkat. Négy tiszt és 250 ember maradt kezünkön. A nagy francia offenzíva napjaiban, szeptember vége és október közepe közt, mikor a Champagneban a pokol tombolt, az argonnei erődök biztosították az ellenséget oldalról.

És a harcok tovább folynak. A gránátok zúgva, üvöltve röpködnek át az erdőn, lövések, lecsapódó lövedékek csattannak. Vetőaknák szántanak keresztül a levegőn. A föld alatt a pionírek túrnak és aknák robbannak. Puskák ropognak, gépfegyverek kattognak. A szétdőlt, kopasz kúpok felett halványan állnak a sötét éjtszakában a világító golyók. A katona ott áll puskája mellett, a futóárok elején ott guggol a figyelő őrs. Vas-kemény a szolgálat, nap-nap után és egyik éjt-

Clermont romjal.

szakán, mint a másikon. De sem pokol, sem halál nem tudja az Argonneok harcosait megrettenteni, úgy állanak helyükön, mintha vasból volnának. Mint az erő és elszántság bástyái, úgy állanak a komor erdőben a champagnei és verduni seregek között.

Újra tél van. Hó és zuhogó eső, az acélnak és vasnak jégesője. Hogy mit visznek véghez a bátrak és vakmerők, annak dicsőítésére gyöngé *á* szó. Későbbi nemzedékek mesebeli hősöknek fogják őket tartani. Hogy véghez tudják vinni — azért van, mert tudják, hogy miért teszik! Az argonnei erdő felett láthatatlanul ott lebeg Németország zászlaja!

Hurrá — az Argonneok harcosainak, minden embernek egyenként!

Hurrá a tiszteknek és tábormokoknak!

Hurrá dicsőséges vezetőiknek!

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Az argonnei erdő	5
Longwy eleste után	10
Vissza!.....	H
Az erdő.....	17
Az erdei háború.....	20
Harc kísértetek ellen.....	25
Az Argonneok muzsikája.....	33
A téli harcok	37
Türelem	46
Az ellenséges magaslati erődök	51
Labordère.....	61
A június 30-ikán és július 2-ikán lefolyt harcok	66
A »Zöld árok«.....	72
A 285. magaslat. — La fille morte	77
A magaslatok a mieink.....	91
A »Marie Thérèse« elleni győzedelmes támadás	94
Zárószó.....	129